

Žemaičių katedros kapitulos konstitucijos: raidė, dvasia, gyvenimas

LIUDAS JOVAIŠA

Vilniaus universitetas

El. paštas liudas.jovaisa@if.vu.lt

Raktiniai žodžiai: Žemaičių vyskupijos katedros kapitula, kapitulos konstitucijos (statutai), kapitulos aktai (posėdžių protokolai), Katalikų Bažnyčia Lietuvoje ankstyvaisiais naujaisiais laikais.

Katalikų vyskupijų katedrų kapitulos – šiandienos Lietuvoje menkai pažįstama institucija. Taip yra pirmiausia dėl to, kad senosios (Vilniaus ir Žemaičių – pastaroji vėliau virto Kauno metropoline) vyskupijų kapitulos liovėsi egzistavusios sovietmečiu; tuo pačiu metu sunyko ir naujosios, įkurtos 1926 m. ar netrukus po to. XXI a. pradžioje kai kuriose Lietuvos vyskupijose atgaivintos arba naujai įkurtos kapitulų institucijos kadaise turėtos reikšmės jau nebeturi.

Vilniaus ir Žemaičių kapitulų istoriografijoje galima išskirti dvi publikacijų grupes – apžvalginio pobūdžio tekstus¹ ir publikacijas, skirtas paskiriems kapitulų veiklos istorijos aspektams². Bene daugiausia dėmesio yra sulaukęs

- 1 Tadeusz Krahel, Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej, in: *Studia Teologiczne*, t. 5–6: 600 lat (archi)diecezji wileńskiej, Białystok–Drohiczyń–Łomża, 1987–1988, p. 33–39; *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas*, sud. Lijana Birškytė-Klimienė, Diana Streikuvienė, Vilnius, [2015], p. 128–143.
- 2 Žemaičių katedros kapitulos istoriją iki 1609 m. yra nagrinėjęs Grzegorz Blaszczak (*Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań, 1993, p. 95–132); Aldona Prašmantaitė pastaruoju metu paskelbė nemažai straipsnių apie Vilniaus katedros kapitulą XIX amžiuje (Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos sandaros raidos bruožai XIX a., in: *Soter*, Nr. 60 (88), Kaunas, 2016, p. 41–55; Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos laikinieji koadjutoriai XIX a.: genezė, raidos bruožai, personalijos, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. VIII, Vilnius, 2016, p. 111–143; Vilniaus (arki)katedros kapitulos narių insignijos: distinktorijų raidos štrichai, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2015, t. 2, Vilnius, 2016, p. 83–108; Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos garbės kanau-ninkai XIX a.: raidos bruožai, personalinė sudėtis, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos* (toliau – *LKMA*) *metraštis*, t. XLII, Vilnius, 2019, p. 53–89; Vilniaus vyskupijos

svarbiausias kapitulų istorijos šaltinis – kapitulų aktai (posėdžių protokoliai). Laikotarpį nuo XVI a. pradžios iki Antrojo pasaulinio karo išvakarių aprėpiančios Vilniaus kapitulos aktų knygos dėl savo reikšmės ir didžiulės apimties sulaukė ne vieno mėginimo išskirti svarbiausias žinias, sudarant aktų santraukas; XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje vienas po kito tai atliko trys Vilniaus kapitulos nariai, prelatai Pranciškus Ksaveras Bogušas, Mameratas Herburtas ir Janas Kurczewskis³. Pastarasis paskelbė šias savo parengtas kapitulos aktų santraukas ir publikavo įvairių su Vilniaus kapitulos istorija susijusių dokumentų⁴. Iš pastarojo meto publikacijų minėtinas Martyno Jakulio straipsnis⁵ ir fundamentali seniausios Vilniaus kapitulos aktų knygos publikacija, kurią parengė Darius Antanavičius⁶. Apimtimi ir reikšme kur kas kuklesni Žemaičių kapitulos aktai (išlikę iš XVII a. pradžios – XX a. pradžios laikotarpio) panašių tyrinėjimų ir anotavimo iniciatyvų iki šiol nėra sulaukę.

Kapitulų santvarką ir veiklą reglamentavo kiekvienos institucijos sudaromi ir patvirtinami įstatai. XVI a. susiklostę Vilniaus kapitulos statutai ir 1561–1562 m. Petro Roizijaus ir Jono Domanovskio surašytos Medininkų (Žemaičių) kapitulos konstitucijos⁷ – vieni seniausių LDK teisės kodifikacijos paminklų, formos požiūriu (kaip teisės sąvadai) lygintini su „didžiaisiais“

katedros kapitulos sesijų raida XIX a., in: *LKMA metraštis*, t. XLV, Vilnius, 2022, p. 83–110); Vilius Kavaliauskas išleido Lietuvos katedrų kapitulų narių distinktorijams skirtą albumą (*Lietuvos Bažnyčios regalijos. Ženkla ir žmonės XIX–XX a.*, Vilnius, 2012).

- 3 Žr. Wioletta Pawlikowska, Wileńska kapituła katedralna w zapisie źródłowym. Ksawery Franciszek Michał Bohusz, Mamert Herburt z Fulsztyna, Jan Kurczewski – registratorzy protokołów z posiedzeń kapituły, in: *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, t. XII (2007), p. 118–132.
- 4 Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, t. II, Wilno, 1912 (Vilniaus vyskupijos, katedros ir kapitulos dokumentų publikacija); t. III, Wilno, 1916 (Vilniaus kapitulos aktų santraukos).
- 5 Martynas Jakulis, Vilniaus katedros kapitulos pajamos XVI a. antroje pusėje – XVIII a. pajamų-išlaidų registrų duomenimis, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 5, sud. Artūras Dubonis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 171–194.
- 6 *Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai, XVI–XVIII a.* = *Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis, saec. XVI–XVIII*, t. I: 1502–1533, edd. Darius Antanavičius, Dalia Emilija Staškevičienė, Vilnius, 2018.
- 7 Kapitulos „konstitucijas“ sinonimiškai galima vadinti ir „**statutais**“; taip dažnai daryta praeityje. Vis dėlto, paisant nagrinėjamo kapitulos teisės sąvado kūrėjo (Petro Roizijaus) valios, šiame tekste bus vartojamas terminas „konstitucijos“, o originalus vietovardis „Medininkai“ keičiamas vėliau įsigalėjusiu teritorijos („Žemaičių“) vardu.

Lietuvos Statutais, kurie buvo nepalyginti reikšmingesni – reglamentavo visos ankstyvųjų naujųjų laikų Lietuvos visuomenės funkcionavimą⁸. Pastaruoju metu pasirodė ir Vilniaus bei Žemaičių katedrų kapitulų tekstų mokslinė publikacija⁹; šiame leidinyje paskelbtame tyrinėjime Wioletta Pawlikowska-Butterwick nustatė, kad Vilniaus kapitulos statutai XVI a. patyrė ilgalaikį klostymosi procesą. Žemaičių kapitulos konstitucijų genezė buvo kitokia – tai buvo ne kolektyvinės autorystės darbas ir ne vienos kapitulos narių kartos praktikos vaisius, o vienu ypu Roizijaus sudarytas į tris knygas suskirstytas normų sąvadas (1561), netrukus (1562) Domanovskio papildytas novelomis¹⁰.

Kapitulos funkcionavimą reglamentavę statutai buvo viena iš saugotinių šios korporacijos paslapčių¹¹, kurias prisiekdavo saugoti kapitulos nariai, jos notarai ir vyskupai¹². Dėl to kapitulų statutai buvo ne spausdinami, o perrašomi; vienintelis išlikęs Medininkų katedros kapitulos konstitucijų nuorašas (saugotas kapitulos archyve Kaune, dabar – Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje) buvo parengtas XVIII a. pabaigoje¹³. Kiek dar tokių nuorašų būta, nežinoma. Vienas buvo saugomas Zaluskių bibliotekoje Varšuvoje¹⁴, kitas (veikiausiai ne išlikusysis kauniškis) – Kražių mokyklos bibliotekoje („Constitutiones ecclesiae cathedralis Vornensis“)¹⁵. Nuorašų vienu metu tu-

- 8 *Pirmasis Lietuvos Statutas*, t. 1–2, parengė Stanislovas Lazutka, Edvardas Gudavičius et al., Vilnius, 1983–1991; I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*, Vilnius, 2001; *Pirmojo Lietuvos Statuto Slucko nuorašas*, parengė I. Valikonytė, Vilnius, 2020.
- 9 W. Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai*, Vilnius, 2015.
- 10 Plačiau žr. L. Jovaiša, Tie patys autoriai, kiti statutai: Jonas Domanovskis, Petras Roizijus ir „Medininkų katedros bažnyčios konstitucijos“, in: *Lietuvos Statutas: Temidės ir Klėjos teritorijos*, sud. Irena Valikonytė, Neringa Šlimienė, Vilnius, 2017, p. 111–122.
- 11 W. Pawlikowska-Butterwick, XVI a. Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai, in: W. Pawlikowska-Butterwick, L. Jovaiša, *op. cit.*, p. 59–60.
- 12 Plg. šių pareigūnų (Vilniaus atveju – ir kanclerio) priesaikas Vilniaus kapitulos statutuose (Nr. [2], [10], [77–79]) ir Žemaičių kapitulos konstitucijose (kn. I, sk. 2–3 ir priedas Nr. 2), W. Pawlikowska-Butterwick, L. Jovaiša, p. 299, 304–305, 335–336, 348–350, 387.
- 13 Apie šį nuorašą žr. *ibid.*, p. 223–225.
- 14 W. Pawlikowska-Butterwick, XVI a. Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai, p. 27.
- 15 *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 = Elenchus librorum veteris collegii Crosensis anno 1803 compilatus*, ed. Darius Antanavičius, d. 1: Sąrašas, Vilnius, 2017, Nr. 401 (p. 73).

rėjo būti ne vienas – šitaip reikėjo ir laiduoti teksto išlikimą, ir aprūpinti parankiniais egzemplioriais svarbiausius kapitulos pareigūnus – prokuratorių ir notarą. Kita vertus, teksto multiplikavimas turėjo būti ribotas, kad būtų įmanoma kontroliuoti jo sklaidą ir kapitulos paslaptis nebūtų paviešinta.

Šių dviejų prieštaringų imperatyvų pėdsakų galima aptikti ir liudijimuose apie Žemaičių katedros kapitulos konstitucijas. 1623 m. vasaros sesijoje kapitula nurodė prokuratoriui perrašyti konstitucijas „dėl pavojaus“ (pavojaus, kad negandoms nutikus tekstas gali suvis pražūti?)¹⁶. 1670 m. susirūpinta, nes mirus kan. Petruui Ferdinandui Vagneriui tarp jo popierių rastas konstitucijų nuorašas; kan. Joakimui Skirmontui, kaip velionio testamento vykdytojui, pavesta jį grąžinti į kapitulos archyvą, kad tekstas nepatektų į įgaliojimo neturinčių asmenų rankas ir nebūtų paviešintas¹⁷. 1681 m. vasaros sesijoje nuspręsta, kad konstitucijų knygos negalima duoti skaityti ne kapitulos nariams¹⁸.

Fundamentalioje studijoje apie Lietuvos valdovo teismą Irena Valikonytė atskleidė teisės teorijos funkcionavimo teisminėje praktikoje vaizdą¹⁹. Wioletta Pawlikowska-Butterwick panašiu požiūriu nagrinėjo Vilniaus katedros kapitulos statutų – normatyvinio pobūdžio dokumentų – veikimą šios korporacijos gyvenime XVI amžiuje²⁰. Kokie Žemaičių katedros kapitulos konstitucijų atšvaitai matyti kelių šimtmečių praktiką²¹ liudijančiuose šios bažnytinės

16 *Acta Venerabilis Capituli Mednicensis seu Samogitiae*, t. I (1620–1638), Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 696, ap. 2, b. 799, l. 55v.

17 „Quare fuit iniunctum Perillustri Domino Skirmont Canonico, ut testamenti illius executori, ut huiusmodi desumpta Statuta recuperet et ad archivum capitulare reimponi invigilet, ne per manus impertinentium personarum ferantur et evulgentur“, *Acta Venerabilis Capituli Samogitiensis*, t. III (1668–1677), Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (toliau – LNB RKRS), f. 155–6, l. 26v.

18 *Inventarium privilegiorum, iurium, cunctorum documentorum Almi ac Venerabilis Capituli Samogitiensis in Archivo Capitulari reconditorum, olim confectum, nunc transcriptum per me, Antonium Michaelem Pilinkiewicz, amanuensem [...] Iosephi Maszowski, utriusque iuris Doctoris, Canonici et Officialis Generalis Samogitiensis, anno a Nativitate Domini 1749*, LNB RKRS, f. 155-4 (ankstesnė signatūra – f. 130–281), p. 336.

19 I. Valikonytė, *Rex iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.*, Vilnius, 2023.

20 W. Pawlikowska-Butterwick, XVI a. Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai, p. 76–108.

21 1917 m. paskelbus Romos Katalikų Bažnyčios Kanonų teisės kodeksą, su juo suderintą naują Žemaičių katedros kapitulos konstitucijų redakciją Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius patvirtino 1924 m. gruodžio 16 dieną.

bendrijos posėdžių protokoluose – iki šiol neatsakytas klausimas. Ar būta mėginimų konstitucijų tekstą atnaujinti ir (ar) papildyti? Kaip buvo pri(si)-menamos konstitucijų nuostatos? Kokie jų punktai buvo aktualiausi ir kaip jais buvo remiamasi?

I. Žemaičių kapitulos konstitucijų taikymo praktikoje šaltiniai. Pagrindinis šaltinis, leidžiantis atsakyti į šiuos klausimus, – 1613–1913 m. laikotarpį apimantys Žemaičių katedros kapitulos posėdžių protokolai (aktų knygos), rašyti lotynų (tik 1809–1864 m. – daugiausia lenkų) kalba²². Jie iki Antrojo pasaulinio karo saugoti kapitulos archyve: iš pradžių – Varniuose, o vyskupijos centrą perkėlus – Kaune²³. Sovietmečiu (XX a. penktajame dešimtmetyje) Kauno metropolinės bazilikos kapitulos archyvą nusavinus, trylika čia saugotų ir kadaise sunumeruotų (II–XIV) tomų perduota Lietuvos SSR Respublikinei (dabar – Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo) bibliotekai. Dalis jų (penkios aktų knygos – t. V (1693–1696), X (1737–1746), XII (1811–1823), XIII (1824–1834) ir XIV (1835–1842)) buvo įtraukti į Pavienių rankraščių fondą Nr. 130 kaip saugojimo vienetai Nr. 289, 272, 266, 268 ir 103. Kitos aštuonios knygos (t. II (1647–1652), III (1668–1677), IV (1682–1692), VI (1703–1710), VII (1711–1715), VIII (1715–1724), IX (1725–1736), XI (1786–1811), XII (1811–1823)) signatūrų neturėjo ir gerokai vėliau tapo nedidelio rankraštinio fondo Nr. 155 („Žemaičių katedros kapitula“) pagrindu. Šiuo metu visos knygos saugomos bendrame rankraštiniame fonde (f. 155); jame II–XIV tomai sunumeruoti nuo Nr. 5 iki Nr. 17). Kapitulos aktų tomai dabar suskaitmeninti (išskyrus t. XIII) ir (kaip „Acta Venerabilis Capituli Samogitiensis“²⁴ ir kaip „Akta [Prześwietnej] Kapituły Żmudzkiej“²⁵) prieinami internetu.

22 Šios kapitulos aktų (posėdžių protokolų) knygų nereikėtų painioti su Kauno arkivyskupijos kurijos archyve išlikusiais rankraštiniais tomiais, kurie pavadinti „Žemaičių vyskupijos kapitulos aktais“ (b. 1–10) ir apima 1417–1870 m. laikotarpį. Tai apytikriai chronologine tvarka sudėti ir į storus tomus surišti įvairaus pobūdžio pavieniai dokumentai, daugiausia susiję su kapitulos ūkiniu, ekonominiu ir teisiniu gyvenimu.

23 Kazys Sendzikas, Kauno Metropolijos Bazilikos Kapitulos bibliotekos rankraščiai ir dokumentai, LNB RKRS, f. 155-2 (ankstesnė signatūra – f. 130–2336).

24 <https://www.epaveldas.lt/search?term=Acta%20Venerabilis%20Capituli%20Samogitiensis&page=0&full=false>

25 <https://www.epaveldas.lt/search?term=akta%20przeswietnej%20kapituly%20&page=0&size=20&order=-1&orderDir=desc&full=false&isMap=false&isDetailed=false>

Dvi Žemaičių kapitulos aktų knygos, pirmoji (t. I (1620–1638)) ir paskutinioji (t. XV (1843–1913)), kažkuriuo metu, matyt, buvo atsidūrusios Žemaičių vyskupijos paveldą perėmusiame Kauno arkivyskupijos archyve, todėl sovietų valdžios sekvestracijos metu pateko į Lietuvos valstybės istorijos archyvo fondą Nr. 696 (ap. 2, b. 799 (t. I) ir 126 (t. XV)).

Dar viena – seniausia, pradėta 1613 m., Žemaičių kapitulos aktų knyga saugoma Vloclaveko vyskupijos archyve²⁶. Pirmasis apie ją paskelbė Grzegorzblaszczykas, iškėlęs hipotezę, kad knyga čia galėjo atsidurti drauge su Vloclaveko vyskupu 1883 m. paskirtu ligtoliniu Žemaičių vyskupu sufraganu ir vyskupijos administratoriumi Aleksandru Kazimieru Beresnevičiumi (m. 1902). Ši knyga yra jau senokai „atplyšusi“ nuo pagrindinio kapitulos aktų rinkinio, nes jo tomai sunumeruoti pradėdant vėlesne, 1620–1638 m. knyga. Kita vertus, šio rankraščio antraštė iš dalies klaidinanti: čia esama tik vienos generalinės sesijos, sušauktos 1613 m. balandžio 16 d., po kan. Mikalojaus Daukšos mirties, dokumentacijos, susijusios su kapitulos dvarų ir valdų revizija ir opcija. Visi kiti knygoje įrašyti 1611–1623 m. dokumentų tekstai apie kapitulos veiklą byloja netiesiogiai. Dalis jų (fundacijų ir donacijų akta, vizitacijos aktas, inventoriai) susiję su kapitulos prižiūrima katedros bažnyčia (ir katedros vikarų išlaikymui skirtomis Luokės ir Papilės bažnyčių beneficijomis), dalis – su vyskupijos administravimo reikalais (Žemaičių vyskupijos bažnyčių sąrašas ir jų padalijimo į dekanatus sąrašai). Be Grzegorzblaszczyko, šia knyga iki šiol naudojosi ir ja rėmėsi Krzysztof Rafał Prokopas (2006)²⁷ ir Liudas Jovaiša (2015)²⁸. Dėl pirmiau minėtos šio rankraščio turinio specifikos žinių apie kapitulos konstitucijų funkcionavimą čia beveik nesama. Daugiausia jų išliko I–XIV tomuose; XV tome, surašytame po Rusijos imperijos valdžios įvykdytos bažnytinio turto sekuliarizacijos, nuorodų į kapitulos konstitucijas, kurių didelė dalis reglamentavo nuosavybės klausimus, mažoka.

Postūmį rašyti Žemaičių kapitulos aktų (posėdžių protokolų) knygas davė Žemaičių vyskupai, patys turėję patirties Vilniaus katedros kapituloje,

26 *Acta Venerabilis Capituli Medicensis conscripta iussu... Nicolai Pac... post decessum D. Nicolai Dausza Canonici*, Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. AKapŻmudz 1.

27 Krzysztof Rafał Prokop, Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodów ej doby zaborów (XVI–XIX w.), in: *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, t. 84 (2006), cz. III, p. 289.

28 W. Pawlikowska-Butterwick, L. Jovaiša, *op. cit.*, p. 33, išn. 100.

kur tokie tomai jau buvo formuojami nuo XVI a. pirmos pusės. Pradėti rašyti aktus pirmasis kapitulą paragino vyskupas Mikalojus Pacas, 1613 m. atlikęs katedros ir kapitulos vizitaciją²⁹. Vis dėlto jo paraginimas, regis, nebuvo išgirstas. Vyskupas Jurgis Tiškevičius 1637 m., vizitacijos metu radęs nesutvarkytus dokumentus, liepė juos sutvarkyti per metus ir nurodė, kad jie būtų surašomi kapitulos notaro ir pasirašomi sesijos pirmininko³⁰. Veikiausiai tuo metu palaidi ankstesnių kapitulos sesijų protokolai buvo įrišti 1620–1638 m. laikotarpį apimančioje knygoje. 1643 m. atliktos vizitacijos pertvarkos nutarimuose („De actis Venerabilis Capituli“) vysk. Tiškevičius dar kartą nurodė notarui uoliai rašyti kapitulos aktus ir per metus pateikti juos vyskupui ordinarui³¹. Nuo tol kapitulos aktus rūpintasi rašyti nuolat.

Žemaičių kapitulos aktai apima 300 metų laikotarpį – nuo XVII a. pradžios iki Pirmojo pasaulinio karo išvakarių, tačiau ne be spragų (1638–1646, 1652–1668, 1678–1681, 1696–1703, 1746–1785). Pati didžiausia – bemaž 40 metų trukmės (1746–1785); ji atsirado, kai 1785 m. lapkričio 11 d. naktį sudegė katedros altarijos namas, kuriame gyveno apaštalinis protonotaras, Žemaičių vyskupijos ir kapitulos archyvų notaras Bernardas Tadas Ruhebachas, o kartu – ir nurodyto laikotarpio kapitulos aktų knygos³². 1705 m. vasaros sesijoje užsiminta apie kito gaisro nuostolius; jo metu ankstesni aktai (veikiau-

29 Tai liudija 1613 m. balandžio 16 d., po kan. Mikalojaus Daukšos mirties, pradėtos rašyti aktų knygos antraštė (žr. 25 išn.).

30 „Interest multum Ecclesiae nostrae Cathedrali, illiusque Capitulo, ut acta Decretorum et Constitutionum Capituli munde descripta et compacta serventur. Quae cum in praesenti visitatione indigesta et inordinata comperimus, volumus, ut infra decursum unius anni pulchre et distincte describantur, et successive in actis omnes et singulae causae, tum etiam Decreta cuiusque Capituli per notarium iuratum connotentur. Ut autem Decreta Capitularia plenam et indubitatam fidem habeant, decernimus, quatenus eodem die, quo concludetur Capitulum, omnia Decreta, quae in huiusmodi Capitulo fuerint sancita, clara voce in facie Capituli legantur, statimque a Praesidente illius Capituli subscribantur“, *Acta Venerabilis Capituli Mednicensis seu Samogitiae*, t. I, l. 136v.

31 „Notarius [...] diligenter, feliciter et ita, ut par est, acta Venerabilis Capituli describat et Nobis intra annum a data praesentium cum scitu Venerabilis Capituli Procuratoris praesentet“, *Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651) = Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)*, ed. L. Jovaiša (*Fontes Historiae Lituaniae*, vol. XI), Vilnius, 2011, p. 184.

32 *Acta Venerabilis Capituli Samogitiensis*, t. XI (1786–1811), LNB RKRS, f. 155–14, p. 274–276.

siai trūkstamo 1696–1703 m. laikotarpio) sudegė buvusio kapitulos notaro, Laukuvos klebono Rapolo Aleknavičiaus (Olechnowicz) namuose³³. Kas nutiko su 1652–1668 m. kapitulos aktais, nežinoma; trūkstamų 1638–1646 m. ir 1678–1681 m. laikotarpių aktų knygos XVIII a. viduryje galbūt dar egzistavo, nes 1749 m. sudarytame kapitulos archyvo inventoriuje anotuoti įvairūs 1641–1646 ir 1681 m. kapitulos posėdžių aktai³⁴.

II. Roizijaus–Domanovskio konstitucijų korpuso pildymas: vyskupų iniciatyvos. Keičiantis gyvenimo realybei ir istorinėms aplinkybėms, kapitulos veiklą reglamentuojantys teisės sąvadai prašėsi atnaujinami. Ypač tai pasakytina apie vienu ypu Roizijaus surašytas Žemaičių kapitulos konstitucijas, kurios savo subjektyvumu ir specifiškumu, taigi ir tam tikra prasme didesniu ribotumu, skyrėsi nuo palaipsniui susiklosčiusių Vilniaus kapitulos statutų – „objektyvesnio“ kolektyvinės autorystės ir platesnės patirties rezultato.

Kapitulos konstitucijų, kurias, kaip paslaptį, saugojo ir geriausiai pažino patys korporacijos nariai, atnaujinimas, regis, turėjo būti dėsningas pačių prelatų ir kanauninkų iniciatyvos vaisius. Vis dėlto reikšmingiausi Žemaičių kapitulos konstitucijų papildymai buvo sumanyti išorinio autoriteto – vyskupo. Svarbiausia tokio pobūdžio iniciatyva laikytini 1637 m., atlikus katedros ir kapitulos vizitaciją, vyskupo Jurgio Tiškevičiaus paskelbti 23 nenumuoti straipsniai, įrašyti kapitulos aktų knygoje³⁵. Šis tekstas paties skelbėjo vadinamas tai „konstitucijomis“ (nes reikšmės, intencijos ir turinio požiūriu buvo suformuluotas kaip senųjų konstitucijų priedas-papildymas), tai „nutarimais“ (mat jo genezės aplinkybės buvo būdingos vizitaciją atlikus suformuluojamų „pertvarkos nutarimų“ (*decreta reformationis*) paskelbimui). Preambulėje pasakyta, kad vyskupas nutarė, pasitaręs su kapitula ir gavęs jos pritarimą, pakartotinai paskelbti senąsias konstitucijas, daugelį jų išaiškinti ir pridėti naujų, atsižvelgiant į pasikeitusius laikus, nes kai kurios senosios nuostatos buvusios nebevykdomos, o kai kurios – neteisingai interpretuojamos, tad dėl to buvę padaryta daug klaidingų sprendimų ir sumenkusi ka-

33 *Acta Almi et Venerabilis Capituli Medicensis seu Samogitiae*, t. VI (1703–1710), LNB RKRS, f. 155–9, l. 25r.

34 *Inventarium privilegiorum, iurium, cunctorum documentorum Almi ac Venerabilis Capituli Samogitiensis...*, p. 333–338.

35 *Acta Venerabilis Capituli Medicensis seu Samogitiae*, t. I, l. 133v–144v.

tedrinės bažnyčios šlovė³⁶. Dalis naujųjų straipsnių buvo skirti ankstesnėse konstitucijose nenumatytoms ir neaptartoms gyvenimo realijoms. Svarbiausios jų buvo susijusios su naryste kapituloje (dėl arkidiakono; dėl papildomų kanauninkų – pretendentų į pirmą vakuosiančią kapitulos nario vietą; dėl kanauninko beneficijos atsisakymo, pasilaikant jos valdą; dėl kapitulos narių valdomų parapiinių bažnyčių vizitavimo teisės), kapitulos funkcionavimu (dėl partikuliarinių kapitulos sesijų; dėl sesijų rengimo vietos; dėl sesijų protokolų), turto reikalais (dėl vyskupo stalo valdų; dėl valdomos nuosavybės būklės pagerinimo; dėl kapitulos valdos išnuomojimo; dėl katedros archyvo; dėl katedros lobyno), liturginėmis apeigomis katedroje (dėl vikarų; dėl ceremonijų magistro; dėl pamaldų už mirusius vyskopus ir kapitulos narius; dėl laidotuvių; dėl dviejų kanauninkų laikomų žvakių pakylėjimo metu; dėl sidabrinio procesijų kryžiaus). Kelios atsižvelgė į naujai atsiradusias gyvenimo realijas ir aktualijas (deputatų į Dvasinį tribunolą rinkimą, Dokšičių valdų ir vyskupo sufragano aprūpinimo klausimus, pamaldas už vysk. Stanislovą Kišką ir naujųjų straipsnių įrašymą į kapitulos aktus) ir jas aptarė.

Keliuose iš naujųjų straipsnių buvo referuojama į konkrečius Roizijaus konstitucijų ir Domanovskio novelų punktus. Pavyzdžiui, [22] straipsnyje apie katedros nuolatinius vikarus aptinkama aliuzija į II knygos 3 skyrių „Apie kapitulos notarą“. Senosiose konstitucijose buvo leista nebegalinčiam atlikti pareigų kapitulos notarui pasirinkti pavaduotoją; Tiškevičius patikslino, kad tai gali būti atlikta tik vyskupui ir kapitulai pritarus. Sugriežtintas ir III knygos 8 skyrius: draudimą išnuomoti kapitulos dvarus pasauliečiams [8] straipsnyje Tiškevičius išplėtė ir dvasininkams, palikdamas galimybę tai daryti tik gavus raštišką vyskupo sutikimą. Taip pat [4] straipsnyje išplėstas

36 „Licet Ecclesiam Cathedralē Samogitiae Sponsam nostram legibus et antiquis statutis probe munitam et decoratam in praesenti visitatione comperimus, quia tamen intermissa nonnullarum Constitutionum executione, nonnullarum vero interpretatione non debita, et complurimis aliis subsequentibus erroribus, splendorem eiusdem Ecclesiae aliqua ex parte diminutum esse intelleximus, ob id pro debito officii nostri pastoralis reformatione illius, quantum in Nobis, consulere volentes, participato consilio et consensu Capitulari [?] nostri accedente, omnes anteriores huius Ecclesiae constitutiones reassumpsimus, plerasque declaravimus ac novas adiunximus, prout temporum varietati credidimus expedire, ipsaque [sic] praesentibus ad notitiam, quorum interest, deducendas et publicandas decrevimus, omnes et singulos ad observationem illarum adstringentes, sub paenis iisdem Constitutionibus insertis, et irremisibilibiter [sic] in ipsarum temperarios [sic] transgressores extendendas“, *ibid.*, l. 133.

ir detalizuotas novelų 3 skyriaus nurodymas kapitulos prokuratoriui atlikti kasmetinę vyskupo ir kapitulos valdų reviziją: Tiškevičiaus potvarkyje papildomai nurodyta, kad prokuratorius turi sudaryti valdų inventorių ir pateikti jį vyskupui; aplaidumo atveju šis gali skirti prokuratoriui bausmę savo nuožiūra. Išplėtotas ir trumpas Roizijaus konstitucijų (kn. II, sk. 8) straipsnis apie partikuliarines kapitulos sesijas.

Apie naująsias kapitulos konstitucijas vysk. Tiškevičius užsiminė (beveik identiškais žodžiais kaip konstitucijų preambulėje) 1639 m. reliacijoje Apaštališkajam Sostui. Ten pat užsiminta, kad jų tekstas pridodamas prie reliacijos rankraščio – galbūt tada planuota šioms konstitucijoms gauti Apaštališkojo Sosto patvirtinimą? Šis priedas neišliko, tad užuominą apie naująsias kapitulos konstitucijas reliacijos teksto leidėjas klaidingai interpretavo kaip aliuziją į 1636 m. vyskupijos sinodo nutarimų leidinį³⁷.

Ar Tiškevičiaus konstitucijos tapo kapitulos gyvenimą reguliuojančiu veiksniu? Į šį klausimą atsakyti nelengva. Viena vertus, jos nebuvo skaitomos kapitulos posėdžiuose ir, kaip matyti iš vėlesnių šio teisės sąvado redakcijų, nebuvo prijungtos prie senųjų konstitucijų. Vadinasi, naujieji potvarkiai neįgijo tokios reikšmės, kokios veikiausiai tikėjosi jų iniciatoriai. Kita vertus, Tiškevičiaus potvarkiais kapitulos gyvenime retsykais vadovautasi. Per 1705 m. žiemos sesiją skaitytas straipsnis apie kapitulos narių valdomų parapijų atleidimą nuo arkidiakono ir dekanų vizitavimo (t. VI, l. 20r), o 1800 m. žiemos sesijoje prisiminta, kad 1637 m. vysk. Tiškevičius drauge su kapitula panaikino papildomų („supernumerarius“) kanauninkų skyrimo praktiką (t. XI, p. 122). Kitais kartais Tiškevičiaus potvarkiai *expressis verbis* neįvardyti, tačiau akivaizdu, kad remtasi būtent jais. Pavyzdžiui, 1669 m. žiemos sesijos metu diskutuojant dėl katedros lobyno ir viso inventoriaus perdavimo prelado kustodo priežiūrai nustatyta, kad tai prieštarautų kapitulos statutams ir įstatymams (*hoc fieret contra leges et Statuta Capitularia iurata*), kuriuose ši pareiga priskirta kapitulos prokuratoriui (t. III, l. 7v). Tokia sankcija aptinkama tik Tiškevičiaus [18] straipsnyje. (Įdomu, kad 1694 m. žiemos sesijos metu, vėl grįžus prie šio reikalo, remiantis tomis pačiomis konstitucijų sankcijomis („De conservatione suppellectilis ecclesiasticae“), nuspręsta visiškai priešingai – rūpintis vyskupo ordinario katedrai dovanotu brangiu liturginiu

37 *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, t. 1: *Dioeceses Vilmensis et Samogitiae*, ed. Paulus Rabikauskas, Romae, 1971, p. 249 (ir 39 išn.).

inventoriumi pavesta vicekustodui³⁸.) Dar kitais atvejais neaišku, ar remtasi Tiškevičiaus straipsniais. Antai 1672 m. žiemos sesijoje prokuratorius, „vengdamas užsitraukti bausmes, nurodytas kapitulos konstitucijose ir įstatymuose“ (*vitando incidere in paenas expressas in Constitutionibus et Legibus Capitularibus*), ragino kapitulos narius atnaujinti savo dvarus (t. III, l. 41r). Tai galėtų būti aliuzija į Domanovskio novelę 3 skyrių, tačiau ten nekalbama apie bausmę aplaidžiam prokuratoriui, minimą (tiesa, nekonkrečiai – kaip skirtiną vyskupo nuožiūra) Tiškevičiaus straipsniuose.

Kodėl naujosios Tiškevičiaus konstitucijos „nepriėjo“ prie senųjų? Viena vertus, jos neturėjo tokio paties teisinio autoritetingumo – nebuvo patvirtintos „viršvyskupinio“ autoriteto, kaip Roizijaus kūrinys, kurį aprobavo popiežiaus nuncijus. Kita vertus, jų sudarymu pasirūpino vyskupas – išorinis autoritetas, tradicinis kapitulos partneris ir varžovas, o naujuosiuose straipsniuose įtvirtintas ryškesnis vyskupo vaidmuo kapitulos gyvenime (tai akivaizdžiai matyti iš pirmiau minėtų trijų senųjų konstitucijų nuostatų korekcijų). Brangindami savo korporacijos savarankiškumą, kapitulos nariai galėjo neskubėti remtis Tiškevičiaus straipsniais, juoba kad tai buvo netipiško vyskupo iniciatyvumo – ar netgi kišimosi į kapitulos reikalus – pavyzdys. Tiškevičiaus įpėdiniai menkai išmanė kapitulos vidinio gyvenimo reikalus (nesirūpino? menkai domėjosi? nenorėjo kištis? nebuvo prileisti prie kapitulos paslapčių?). 1675 m. atlikęs katedros vizitaciją ir skelbdamas pertvarkos nutarimus vysk. Kazimieras Pacas rėmėsi vien bendrosiomis kanonų teisės nuostatomis ir Tridento visuotinio bei bažnytinės provincijos susirinkimų nutarimais, o kapitulos konstitucijų neminėjo³⁹. 1773 m. reliacijoje vysk. Jonas Dominykas Lopacinskis tik paminėjo, kad kapitulos nariai ėmė uoliau paisyti „savų konstitucijų“ („constitutionibus suis particularibus“), ir tik 1783 m. reliacijoje vysk. Steponas Jonas Giedraitis konkrečiau užsiminė, kad kapitulos konstitucijos esančios patvirtintos vyskupo ir aprobuotos nuncijaus Bongiovanni⁴⁰.

38 „Lectae sunt [s] *Constitutiones Capitulares de conservatione suppellectilis ecclesiasticae*. Occasione cuius Illustrissimus Praesidens intulit, ut Reverendo Domino Stancikiewicz diligens asservatio calicis aurei et aliorum recenter decorum [ss] oblatorum ab Illustrissimo Domino Loci Ordinario, neve quotidiano usui exponantur, inculcetur“, *Acta Venerabilis Capituli Samogitiensis*, t. V, p. 29.

39 *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, parengė Mindaugas Paknys, Vilnius, 2011, p. 34–35.

40 *Relationes*, I, p. 424, 434.

Geriausiai apie kapitulos konstitucijas informuotas vyskupas buvo Juozapas Arnulfas Giedraitis, mat pats turėjo, kitaip nei visi kiti jo pirmtakai, narystės šioje kapituloje patirties. 1801 m. jis, jau kaip vyskupas koadjutorius, rašė kapitulai: „[...] saldu Mums laikytis Kapitulos Statutų“ (t. XI, p. 146). Būtent šis vyskupas Giedraitis, praėjęs 170 metų po vysk. Tiškevičiaus straipsnių pasirodymo, paskelbė naujų nutarimų dėl kapitulos santvarkos. Pirmuoju (1810 m. liepos 18 d.) nuspręsta prelatų statusą sulyginti su kanauninkų: pirmieji subordinuoti kapitulos konstitucijoms ir nustatyta jų opcijos (laipsniško kilimo į aukštesnę vakuojančią prelatūrą) tvarka. Antruoju (1811 m. vasario 15 d.) nutarta Tverų prepozitūrą ir Rietavo parapinę bažnyčią inkorporuoti į kapitulos kanauninkų beneficijas. Šie Giedraičio nutarimai, kitaip nei Tiškevičiaus potvarkiai, pateko į svarbiausių kapitulos teisės normų sąvadus – ne vėliau nei 1811 m. buvo įrašyti į „konstitucijų knygą“, o XX a. pirmoje pusėje publikuoti drauge su Roizijaus konstitucijomis, nuncijaus Bongiovanni patvirtinimo dokumentu ir pop. Julijaus II raštu, kuriuo patvirtintas Žemaičių katedros kapitulos narių teikimo teisės perleidimas Žemaičių vyskupui Martynui (ir jo įpėdiniais). Nors J. A. Giedraičio potvarkiams, pridėtiems prie Roizijaus konstitucijų, formaliai tarsi pripažintas aukštesnis rangas nei Tiškevičiaus konstitucijoms, realiai jie turėjo mažiau reikšmės, nes ne tik nebuvo įgyvendinti, bet ir nebuvo cituojami vėlesnėje kapitulos praktikoje⁴¹.

III. Planai atnaujinti „Konstitucijų“ tekstą: kapitulos iniciatyva? Reikalą atnaujinti senąsias konstitucijas matė ne vien išorės autoritetai (vyskupai), bet ir patys korporacijos nariai. Veikiausiai su jų patirtimi ir aspiracijomis sietinas projektas – anoniminis juodraštis teksto („Puncta ad decisionem“)⁴², kuriuo raginta svarstyti iš dalies aktualumą praradusių konstitucijų atnaujinimo klausimą. Šis nedatuotas rankraštis priskirtinas XVIII a. pabaigai: a) jis įrištas į to laikotarpio dokumentų tomą, iškart po 1778 m. katedros vizitacijos akto fragmento; b) popierius, pagamintas Viešvilėje ir pažymėtas vandenženkliau „Erelis“, sietinas su paskutiniu XVIII a. dešimtmečiu (Laucevičiaus kataloge ant popieriaus su analogišku vandenženkliau Nr. 386 aptinkami Žemaitijoje surašyti dokumentai datuojami 1791 ir 1793 m.).

41 Apie J. A. Giedraičio potvarkius žr. W. Pawlikowska-Butterwick, L. Jovaiša, *op. cit.*, p. 225.

42 Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas, b. 9, l. 3v–4v.

Nežinomas šio projekto autorius⁴³ į konstitucijų atnaujinimo reikalą žvelgė visiškai priešingai nei vyskupas Tiškevičius – ne pozityviai (pridedant gyvenimo realijas atliepančių nuostatų), o eventualiai negatyviai (panaikinant atgyvenusias prievoles, kurių nebepaisoma). Kadangi senųjų konstitucijų nebuvo patvirtinęs Apaštališkasis Sostas, siūlyta jas peržiūrėti ir taip atnaujintą versiją pateikti tvirtinti popiežiui⁴⁴. Pamatinis įstatų revizijos motyvas – kai kurių kapitulos narių skrupulai, kylantys iš to, kad kai kurių nuostatų nesi-laikoma, nors prelatai ir kanauninkai duoda priesaiką „ištikimai laikytis Kapitulos Statutų ir paklusti Ordinaro įsakymams“⁴⁵. Esant tokiai kolizijai tarp nuostatų raidės ir gyvenimo realybės, projekto autorius siūlė pasvarstyti ir nuspręsti, ar reikia atnaujinti kai kurių nuostatų laikymąsi, ar pakeisti vieną ar kitą reikalavimą, išdėstyta konstitucijose.

Konkrečių projekto punktų leitmotyvas – kapitulos narių rezidavimo prie katedros ir dalyvavimo sesijose bei pamaldose klausimai. Cituodamas senųjų konstitucijų I knygos 10 skyrių, svarstymų autorius pastebėjo, kad dėl prokuratoriaus nerūpestingumo kanauninkai nereziduoja prie katedros, ir ši dėl to našlauja⁴⁶. Nebeliko praktikos prie katedros reziduojantiems kapitulos nariams dukart per mėnesį rinktis į partikuliarines kapitulos sesijas (plg. kn. II, sk. 8), nors to reikalavo ir pačios kapitulos, ir vyskupų (M. Paco, S. Kiškos, J. D. Lopacinskio), rezidavimo dėlei padidinusių kapitulos narių pajamas, nutarimai. Iš tokios teorijos ir praktikos takoskyros kilo sąžinės priekaištai: kapitulos nariai gavo už rezidavimą skiriamą pajamų dalį (kasdienės išmo-kas), nors rezidavimo pareigūs asmeniškai ir neatliko...⁴⁷ Dalyvaujančiais

43 Skaitant tekstą susidaro įspūdis, kad jį rašęs asmuo ir pažinojo kapitulą iš vidaus, ir tarsi buvo išorėje. Gal tai galėjo būti Juozapas Arnulfas Giedraitis, iš pradžių tapęs kapitulos nariu, o po kurio laiko tapęs vysk. Stepono Jono Giedraičio koadjutoriumi?

44 „Notandum quod leges et statuta Capituli, quod de speciali delegatione Sedis Apostolicae fuissent confirmata, sed qua nonnisi Legati Apostolici. Proindeque cum multa statuta hujusmodi reperiantur, quae nonnisi pro circumstantia temporis in flore crescentis Religionis Christianae sint condita, quae modo ad tollendum nonnullorum scrupulum personarum capitularium reformari convenit, et postmodum revisa statuta ac reformata Sedis Apostolicae reformationi subjici.“

45 „[...] et quidem exinde, quod Libro 1mo Constitutionum capite 3tio iurant omnia Statuta Capitularia fideliter observare et Ordinarii praeceptis obtemperare.“

46 „Cum tamen ex negligentia Procuratoris observantiam Statutorum non curantis penitus quavis Canonicorum residentia Ecclesia Cathedralis viduata existit.“

47 „Statuta Capituli, etiam Caput 8vum, omnimodam residentiam Canonicorum et Prae-latorum requirunt, exinde praecipit singulis mensibus bis particularia capitularia [s] seu

buvo laikomi ir išmokas gaudavo – priešingai konstitucijų potvarkiams – ir tie kapitulos nariai, kurie neišbūdavo viso pamaldų arba sesijų laiko. Pirma, nebepaisyta I knygos 15 skyriaus reikalavimo, kad reziduojančiais būtų laikomi (ir dėl to gautų išmokas) tik tie kapitulos nariai, kurie nevėluoja į Mišias arba mišparus ir išbūna iki pat pamaldų pabaigos⁴⁸. Antra, nors nedalyvaujančiais turėjo būti laikomi ir dėl to baudžiami pavėluojantys į kapitulos generalines sesijas (pirmuosius Šv. Petro ir Pauliaus arba Grabnyčių švenčių mišparus) arba iš jų išvykstantys anksčiau laiko, praktikoje šio reikalavimo taip pat nepaisyta⁴⁹.

Leitmotyvo – kolizijos tarp rezidavimo ir (ar) dalyvavimo prievolės nesilaikymo ir nepaisant to gaunamų pajamų – paraštėje projekto autorius pastebėjo dar vieną negyvenimišką dalyką – konstitucijų draudimą (I knyga, 14 skyrius) giedotinės Sumos metu aukoti skaitytines Mišias. Nutarimas esą buvęs priimtas kunigų trūkumo laikais ir turėjęs paskatinti pasauliečių maldingumą; dabar ir kunigų, ir pasauliečių esą gausu, tad ši nuostata naikintina⁵⁰.

Anoniminė iniciatyva svarstyti senųjų konstitucijų redukcijos klausimą, lygiai kaip ir vyskupų Tiškevičiaus ir Giedraičio bandymai senąsias konstitucijas papildyti naujomis nuostatomis, tikslo iš esmės nepasiekė. Keičiantis

sessiones celebrari a residentibus Vornis. Vacatio tamen datur juxta Concilium Tridentinum 12 hebdomadarum. Super residentia Canonicorum plura decreta tam Episcoporum, quam ipsiusmet Capituli firmissima habentur, uti decreta Loci Ordin. Pac, Kiszka, Łopacinski; exinde iisdem refectiones et praestimonia auxerunt, uti etiam bona Dokazyce Tyszkiewicz incorporavit, non tamen adest beneplacitum apostolicum. Qui tamen refectiones percipiunt, vere nulliter, cum residentiam personalem non effectuant.“

48 „Caput 15tum Constitutionum praecipit, ut quilibet Canonicus integro adsit Missae Sacrificio, ad finem usque, uti et Vesperis, alias, qui post initia Sacrificii aut Vesperarum venerit vel ante finem discesserit, omnino [s] absens reputetur, et pro hoc careat obventionem. NB. Hoc caput minime observatur. Utrum vero ad verba observandum, resolvendum est ob juramentum, ex quo participant tam sub media Missa venientes, quam etiam non de tempore exeuntes.“

49 „Libri 2di caput 1mum decernit, ut quicumque Canonicorum (idem de Praelatis) ad primas vespas Sanctorum Petri et Pauli non adfuerit, vel etiam nondum concluso capitulo discesserit, quocumque demum tempore ex post advenerit, omnino pro absentem reputetur et paenam non participantium subeat. NB. Nulla est attententia hujus legis a Capitularibus; ob id aut reformanda, aut innovanda ob juramentum.“

50 „Haec lex videtur in paucitate sacerdotum lata, ut magis majori devotione et misteriorum fidei observatione a fidelibus, in hanc Missam cantatam intentis, devotio fiat; quae lex ad praesens non videtur, tam ob frequentiam sacerdotum, quam populi, exindeque abroganda.“

laikams ir realijoms, XVI a. vidurio kūrinyse išlaikė savo nelygstamą formalų statusą iki pat XX a. pradžios. Nemaža dalimi tai galėjo lemti įpareigojimas reguliariai skaityti kapitulos nariams jos „originaliąsias“ konstitucijas.

IV. Konstitucijų skaitymas kapitulos sesijose: kada, kas, kaip, kieno skaitoma? Kapitulos aktuose skaitomi jos nuostatai dažniausiai buvo vadinami – regis, sinonimiškai – „konstitucijomis“, arba kartais – „konstitucija“ (*Constitutiones, Constitutio, Konstytucje*), „statutu“ arba „statutais“ (*Statutum, Statuta*), arba „įstatais“ (*Leges*). Vis dėlto „konstitucijos“ arba „statutai“ galėjo turėti ir platesnę – „nutarimų“ – reikšmę. Antai 1691 m. žiemos sesijoje skaityti kapitulos „statutai“, be kita ko, apie Žemaičių vyskupų dvarą Vilniuje⁵¹. Jokiose kapitulos konstitucijose ši tema neminima, tad šiuo atveju omenyje veikiausiai turėti tiesiog kapitulos „nutarimai“.

Remiantis konstitucijų II knygos 4 skyriumi, visas konstitucijų tekstas (*a principio usque ad finem*) turėjo būti perskaitytas kiekvienoje generalinėje kapitulos sesijoje prieš prasidedant posėdžiams, kad: a) kapitulos nariai žinotų korporacijos įstatymus, b) būtų paskatinti svarstyti ne kiekvienas savo privačius, o Dievo Bažnyčios reikalus. Vis dėlto gyvenimo realybė koregavo nuostatų raidę. Tiesa, konstitucijos dažniausiai buvo skaitomos sesijos pradžioje (po sesijos pirmininko rinkimų arba nedalyvaujančiųjų paskelbimo), tačiau šio principo griežtai nesilaikyta. Kartais konstitucijos buvo skaitomos (ir) vėlesnėse sesijose, o kartais – ir visai neskaitomos. Regis, niekada jų tekstas nebuvo perskaitytas nuo pradžios iki galo. Nemaža konstitucijų dalis perskaityta 1623 ir 1624 m. sesijose: 1623 m. vasaros sesijoje perskaitytos I ir II knygos, o per 1624 m. Advento sesiją – visa III knyga (t. I, l. 52v, 65r).

Reguliarus konstitucijų skaitymo tikslas, deklaruotas pačiame sąvade, buvo reflektuojamas ir praktikoje – 1670 m. žiemos sesijos aprašyme pasakyta, kad „buvo perskaityta keletas skyrių, idant niekam iš ponų nepasitaikytų suklysti dėl to, kad nežinojo šios garbingosios Kapitulos priimtų statutų“ (t. III, l. 20v). 1623 m. vasaros sesijoje nutarta, „remiantis statutais, kad kiekvieną dieną visų pirma privalu skaityti kapitulos konstitucijas“ (t. I, l. 52v). Vėliau (1647 m. vasaros, 1648 m. žiemos, 1683 m. vasaros sesijose, t. II, l. 2r,

51 „Lecta sunt statuta Capitularia de statu, dignitate et commodo, de Curia Episcoporum Samogitiae in Diaecesi Vlnensi, de terminis fundi requirendum in Capitulo Vlnensi per aliquem ex Capitularibus.“

8v; t. IV, l. 26r) sprendimas skaityti konstitucijas buvo motyvuojamas vienbalsiu kapitulos narių sutarimu (*de consensu unanimitate; conformiter decretum est*). XVIII a. jau buvo rutiniškai konstatuojama, kad statutai skaityti pagal paprotį (*pro more et consuetudine* – 1728 m. žiemos sesija, t. IX, p. 103) ar laikantis įprastos praktikos (*solita praxi* – 1737 m. vasaros sesija, t. X, l. 29v).

Kaip buvo skaitomos konstitucijos? Kapitulų aktai nedažnai pažymi detalias aplinkybes. Kartais paprasčiausiai buvo pažymima, kad vieno ar kito posėdžio metu skaitytos konstitucijos, arba statutai. Minėtų 1623 ir 1624 m. generalinių sesijų metu viso konstitucijų teksto skaitymo prievolė buvo interpretuojama kaip kasdien prieš posėdžių pradžią atliktinas įpareigojimas (t. I, l. 52v, 65r). Vis dėlto dažniausiai kai kurie konstitucijų fragmentai buvo skaitomi generalinės sesijos pradžioje – antai 1626 m. Advento sesijos aktuose pažymėta, kad konstitucijos skaitytos po sesijos pirmininko rinkimų (t. I, l. 76v). Vis dėlto kartais konstitucijos skaitytos ne pirmą sesijos dieną, o vėliau, kartais – ir ne tos dienos posėdžių pradžioje, o pabaigoje arba viduryje. Gana dažnai konstitucijos buvo skaitomos kelias dienas; vis dėlto generalinių sesijų, kuriose konstitucijos skaitytos tik vieną dieną, būta dvigubai daugiau nei tų, kuriose konstitucijos skaitytos dvi, tris, keturias (1713 m. žiemos, 1725 ir 1726 m. vasaros sesijos) ar net šešias (1736 m. žiemos sesija) dienas.

Atrodo, kad XVII a. pirmoje pusėje buvo įprasta ištiesai skaityti kokį nors konstitucijų fragmentą (pavyzdžiui, 1647 m. vasaros sesijoje – septyni II knygos skyriai, t. II, l. 2r); vėliau vyrauja pavienių, galbūt aktualesnių straipsnių (apie juos išsamiau žr. toliau) skaitymas. Ne visada aišku, kurie konkrečiai straipsniai skaityti, nes kapitulos aktuose paminėti ne jų numeriai, o vien tema (pavyzdžiui, 1715 m. vasaros sesijoje skaityti įvairūs straipsniai, susiję su rezidavimo pareiga (ir kapitulos narių rezidencijomis?), t. VIII, l. 4r). 1669 m. žiemos sesijos pradžioje skaityti kai kurie konstitucijų skyriai (*aliquot capitula*); iš jų turinio anotavimo galima nustatyti, kad buvo „perbėgta“ per visas tris konstitucijų knygas, selektyviai pasirenkant tuo metu aktualesnius (?) fragmentus: kn. I, sk. 6, 8–10, 18–20, 22–24; kn. II, sk. 1, 7–11; kn. III, sk. 1, 3, 4 (t. III, l. 4v).

Kodėl buvo apeidžiamas konstitucijų skaitymas, neaišku. Išimtis – užuomina, kad 1625 m. Advento sesijoje nuspręsta konstitucijų neskaityti dėl tuo metu Žemaitijoje dislokuotos kariuomenės keliamų rūpesčių (t. I, l. 70v). Ankstyviausia žinia apie konstitucijų skaitymą datuojama 1623 (t. I, l. 52v), vėlyviausia – 1864 metais (t. XV, l. 65v). Gana intensyvus konstitucijų skaitymo

laikotarpis – nuo 1669 iki 1790 m.; intensyvumo apogėjumi laikytinas 1718–1746 m. etapas. Nuo 1834 m. konstitucijos nebeskaitytos, išskyrus 1848–1849 ir 1864 metus.

Kas skaitė konstitucijų tekstą, kapitulos aktuose beveik niekada nenurodoma – paprastai tenkintasi bendro pobūdžio fraze, kad „konstitucijos buvo skaitytos“. Išimtis – abi 1730 m. sesijos, kurių protokoluose pažymėta, kad konstitucijas skaitė sesijos pirmininkas (t. IX, p. 155, 164). 1737–1746 m. aktų knygoje taip pat paprastai žymėta, kad konstitucijas skaitė sesijos pirmininkas. Vis dėlto iš kitos užuominos galima numanyti, kad tokia praktika nebuvo stabili. 1819 m. vasaros sesijos metu jos pirmininkas pavedė perskaityti kapitulos nuostatus kažkam kitam (t. XII, p. 184). Veikiausiai tai buvo kapitulos notaras (vadintas ir sekretoriumi), kuris posėdžių metu paprastai perskaitydavo (pirmininko pavedimu) pastarųjų kapitulos sesijų aktus.

Kokie konkretūs konstitucijų skyriai buvo skaitomi dažniausiai? Iš to, kas užfiksuota kapitulos sesijų aktuose, galima daryti išvadą, kad aktualiausias buvo III knygos 1 skyrius, aptariantis vakuojančių valdų opcijos tvarką; kiek rečiau skaitytas I knygos 5 skyrius – apie kapitulos narių ingreso dovanas. Gana dažnai skaityti straipsniai apie kapitulos paslaptis (kn. II, sk. 5), apie vyskupo ingreso dovaną (kn. I, sk. 4), apie konstitucijų laikymąsi (kn. I, sk. 6), apie testamentą nepalikusių kapitulos narių palikimą (kn. III, sk. 4), apie kapitulos teisinį imunitetą (kn. I, sk. 8), apie Mišių neaukojančius kapitulos narius jų budėjimo savaitės dienomis (kn. I, sk. 10), apie nedalyvaujančius Mišiose ir mišparuose (kn. I, sk. 15), apie kasmetinę vyskupo valdų reviziją (novelos, sk. 3), apie svetingumą kapitulos nariams vyskupo dvaruose (kn. I, sk. 9), apie draudimą aukoti Mišias procesijos ir Sumos metu (kn. I, sk. 13 ir 14), apie generalinės sesijos šaukimą Šv. Petro ir Pauliaus šventės proga (kn. II, sk. 1), apie vyskupo ir kapitulos narių priesaiką (kn. I, sk. 1 ir 2), apie kamžų nešiojimą bažnyčioje (kn. I, sk. 11), apie sankcijas nesumokantiems baudų (novelos, sk. 4), apie arkidiakono priesaiką (kn. I, sk. 3), apie dalmucijų nešiojimą (kn. I, sk. 12), apie didžiojo altoriaus rezervavimą kapitulos nariams (kn. I, sk. 16), apie kapitulos narių testamentus (kn. III, sk. 3). Pažymėtina, kad dauguma dažniausiai skaitytų straipsnių – iš I knygos pirmosios dalies. Galbūt tai paaiškintina tuo, kad konstitucijos dažniausiai skaitytos nuo pradžių, o ne atitinkamų straipsnių aktualumu? Vis dėlto iš minėto konstitucijų fragmento iškrinta, akivaizdu, ne itin aktualus 7 skyrius apie papildomas teisės normas, o tarp dažniausiai skaitomų buvo III knygos 1, 3 ir 4 skyriai, II knygos

1 ir 5 skyriai, taip pat novelų 3 ir 4 skyriai. Atvirksičiai, kapitulos aktuose nė karto nepaminėta, kad buvo skaityti I knygos 25 ir 26 skyriai (apie besiginčijančiuosius dėl vietos kapituloje ir apie pakartotinai priimtuosius į kapitulą), II knygos 12 skyrius (apie kasmetinę prokuratoriaus ataskaitą po generalinės kapitulos) ir III knygos 2 skyrius (apie opcijos teisės atėmimą neturintiesiems šventimų). Tik po kartą paminėtas II knygos 2, 3 ir 10 skyrių (apie skambinimą didžiuoju varpu generalinės sesijos pradžioje, apie notaro pavadavimą ir apie nesikišimą į prokuratoriaus pareigas) skaitymas. Kai kurie iš rečiausiai skaitytų straipsnių iš tiesų nebuvo labai aktualūs (pavyzdžiui, apie pakartotinai priimtuosius į kapitulą), kai kurie prarado aktualumą (pavyzdžiui, apie šventimų neturinčiuosius), tačiau glumina tai, kad retai buvo skaitomi ir kiti, gyvenimo realybę atliepiantys paragrafai.

V. Rėmimasis konstitucijomis kapitulos aktuose: bendro pobūdžio referencijos. Gerokai informatyvesni už pranešimus apie galimai „pasyvų“ konstitucijų skaitymą yra liudijimai apie „aktyvų“ konstitucijų interpretavimą, aiškiai bylojantį apie teisės normų sąsają su realiu gyvenimu. Dažniausiai buvo remiamasi konkrečiais konstitucijų straipsniais (apie juos – kitame skyriuje), tačiau kartais buvo pateikiama ir bendro pobūdžio nuorodų į konstitucijas.

V. 1. Konstitucijų mintis / dvasia / inspiracija. Vienas iš aiškiai neartikuluoto, „apskrito“ referavimo į konstitucijas variantų – konkretaus straipsnio nenurodymas arba tikslios konstitucijų nuostatos neįvardijimas. Kai kuriais iš šių atvejų konstitucijų tekstas traktuotas labai laisvai, nurodant konstitucijų „dvasią“ ar „mintį“ (*mens*) arba kildinant kokį nors nutarimą iš konstitucijų (*ductu Constitutionum*). Antai 1805 m. vasaros sesijoje kanauninkas (ir Vilniaus universiteto fizikos profesorius) Juozapas Mickevičius, remdamasis „konstitucijų mintimi“ (*ad mentem Constitutionum hujus Almae Ecclesiae Cathedralis*), pasiūlė konkrečias nuostatas dėl to, kaip kiekvienas kapitulos narys turėtų administruoti savo dvarą (t. XI, p. 185–186). 1836 m. žiemos sesijoje jos pirmininkas, taip pat remdamasis „konstitucijų mintimi“ (*w myśl Konstytucyi Kapitulnych*), savo parašu patvirtino pastarosios partikuliarinės kapitulos sesijų aktus (t. XIV, p. 7). 1682 m. žiemos sesijos metu kapitula, išklausiusi skaitomų konstitucijų, jas išaiškino (*interpretati sunt*) naujo kanauninko Samuelio Konaževskio nenaudai – šis negalėjęs būti per savaitę įvesdintas į kanauninko vietą ir gauti valdas nepateikęs teikimo dokumento (t. IV, l. 6r).

Kartais šia „konstitucijų dvasia“ buvo remiamasi visiškai priešingai – ne pozityviai, o negatyviai, pabrėžiant, kad vienas ar kitas pasiūlymas prieštarauja konstitucijoms, nes jose tiesiogiai neminimas. 1804 m. vasaros sesijoje jos pirmininkas, priešindamasis pasiūlymui atimti prelado vietą iš Karolio Malinovskio, retoriškai apeliavo į kapitulos narius: „Kolegos, skaitykite Statutus ir pamatysite, kad mūsų jurisdikcija taip toli nesiekia“ (t. XI, p. 174–175). 1817 m. žiemos sesijoje kanauninko Karolio Schlicko prašymas pasiskirti laikinąjį koadjutorių buvo atmestas, nes kapitula jį įvertino kaip „naujieną, kuri atrodo nesutinkanti su Apaštališkojo Sosto patvirtintomis konstitucijomis“. Tada, atsakydamas į tai ir išreikšdamas norą „paklusti konstitucijoms ir seniems papročiams“ (*dla ulegania Konstytucyom y dawnym zwyczaiom*), kan. de Schlickas pareiškė pageidaujant koadjutoriaus, turinčio paveldėjimo teisę; tai priimta kaip su papročiais suderinama praktika (t. XII, p. 122–123). Iš tiesų nei apie vienokį, nei apie kitokį koadjutoriaus tipą konstitucijose kalbama nebuvo, nors tokio pobūdžio praktika buvo atsiradusi ir įsigalėjusi XVIII a. pabaigoje.

Vienas iš svarbiausių kapitulos kasdienio gyvenimo aspektų – rezidavimas prie katedros – konstitucijose nebuvo išsamiai aptartas. Apie principinę pareigą reziduoti galima nuvokti iš reikalavimų dalyvauti generalinėse sesijose (kn. II, sk. 1), šaukti partikuliarines sesijas (kn. II, sk. 8), celebruoti Mišias konkrečiam kapitulos nariui priskirtos savaitės metu (kn. I, sk. 10) ir dalyvauti Mišiose bei mišparuose (kn. I, sk. 15). Taigi konkrečios rezidavimo praktikos (pavyzdžiui, vienas ar du kapitulos nariai nuolatos reziduoja prie katedros jiems paskirtą mėnesį) nebuvo tiesiogiai sankcionuotos konstitucijų, o kalbant apie rezidavimo prievolę konkretūs jų straipsniai nebuvo įvardijami, nors tokį svarbų įpareigojimą siekta pagrįsti fundamentaliu konstitucijų autoritetu. Antai 1715 m. vasaros sesijos metu paskaičius „įvairias konstitucijas“ apie prelatų ir kanauninkų rezidavimą prie katedros jomis pagrįstas konkretus rezidavimo paskirstymas (*ductu earundem Constitutionum Venerabilis Capituli lectarum dispartitio facta est residentiarum*): kapitulos nariai prie katedros pakaitomis reziduos po mėnesį (t. VIII, l. 4r-v). 1723 m. vasaros sesijoje norėta atimti beneficiją iš prelado kustodo Stepono Dembkovskio, nes jis, kaip liepia „Garbiosios Kapitulos statutai ir paprotys“ (*secundum statuta et consuetudinem Venerabilis Capituli huius*), nerezidavo prie katedros jam paskirtais mėnesiais (t. VIII, l. 91r). 1729 m. vasaros sesijoje prelatas dekanas ragintas reziduoti gruodžio mėnesį, primenant „Kapitulos Statuto“ įpareigojimą neklusniesiems (*sub obligatione in renitente Statuti Capitularis*) (t. IX, p. 149).

1799 m. žiemos sesijoje prelatui scholastikui Karoliui Malinovskui priekaištauta, kad jis neatvyksta prie katedros ir čia nereziduoja, kaip reikalauja kapitulos konstitucijos (*ad praescriptum Constitutionum Ecclesiae Cathedralis Mednicensis seu Vornensis*) (t. XI, p. 120). 1727 m. vasaros sesijos metu, priešingai, „senaisiais kapitulos statutais“ (*juxta antiqua statuta Capitularia*) paremtas prokuratoriaus atleidimas nuo mėnesinio rezidavimo prie katedros pareigos (t. IX, p. 100).

V. 2. Nuorodos į neegzistuojančias nuostatas. Kitas bendro pobūdžio nuorodų į konstitucijas tipas – atvejai, kai akivaizdu, kad konstitucijose minimu klausimu nieko nėra pasakyta. 1685 m. vasaros sesijoje perskaičius „konstitucijų knygą apie nuolatinį rezidavimą prie katedros, apie nedalyvaujančiuosius generalinėse kapitulos sesijose, apie katedros bažnyčioje išlaikytiną senąjį apeigų ritualą, o būtent apie Visų Šventųjų šventėje su Švč. Sakramentu rengtiną iškilmingą procesiją, kuri iki šiol buvo apleista“, nutarta procesiją atnaujinti (t. IV, l. 33r) – nors konstitucijose apie ją nėra nė žodžio (ten pabrėžta tik procesijos svarba apskritai ir kad draudžiama jos metu aukoti Mišias). 1718 m. vasaros sesijoje skaitytas „ketvirtasis“ konstitucijų straipsnis apie kapitulos sesijos metu aukotinas mišias už mirusių ir nepertraukiamą rezidavimą prie katedros („lectum est caput 4rtum institutionum [s] de missis deffunctorum [s] tempore capituli absolvendis et residentis ad Cathedram non intermittendis“). Tuo remiantis (*cuius intuitu*) nutarta, kad kapitulos prokuratorius privalo, gresiant ekskomunikos bausmei, priversti kapitulos narius reziduoti prie katedros jiems paskirtais mėnesiais (t. VIII, l. 38v). Tokio skyriaus konstitucijose nėra; šis tas panašaus (straipsnis apie vigilijas ir Mišias kapitulos generalinių sesijų pabaigoje) rašoma Tiškevičiaus konstitucijose, tačiau jų skyriai nenumeruoti, o ir apie rezidavimo prievolę ten nekalbama.

Konstitucijose ničnieko nebuvo pasakyta apie du labai svarbius dalykus, kurių vėliau buvo reikalaujama iš naujų kapitulos narių – bajorystės įrodymą ir noviciato atlikimo prievolę. Ir šiais atvejais tarp nuorodų į šaltinius minimos konstitucijos, nors abu reikalavimai palaiapsniui susiklostė kapitulos praktikoje tik vėliau. 1737 m. žiemos sesijoje jos pirmininkas prelatas scholastikas Antanas Vaina pareiškė pradėdamas noviciatą, laikydamasis Bažnyčios kanonų, Tridento susirinkimo nutarimų ir „šios Kapitulos Maitintojos statutų“ (*Statutorum hujus Almi Capituli*) įpareigojimo (t. X, l. 1r). Beveik tokiais pat žodžiais – „vykdydamas šios Bažnyčios Maitintojos statutą“ (*satisfaciendo sta-*

tuto huius Almae Ecclesiae) – noviciato pradžią 1787 m. žiemos sesijoje deklaravo prelatas scholastikas Juozapas Arnulfas Giedraitis (t. XI, p. 17). 1805 m. žiemos sesijoje kanauninkai Juozapas Mickevičius ir Pranciškus Norvaiša pareiškė, kad nuo jų ingreso praėjo jau metai, tad jiedu, laikydamiesi konstitucijų (*ad tenorem hujus Almae Ecclesiae Cathedralis Constitutionum*), noviciatą jau atlikę (t. XI, p. 177).

1692 m. kapitulos nariai numatė įvesdinti vyskupo nominuotą prelatą dekaną generalinės kapitulos metu, kai jis turėsiąs, be kita ko, „remiantis Karalystės papročiais ir girtiniais kitų kapitulų ir šios mūsiškės statutais“, įrodyti bajorišką kilmę iš abiejų tėvų (t. IV, l. 64r). 1693 m. žiemos sesijoje prelatas dekanas Albertas Suliševskis pateikė savo kilmingumo įrodymus, girdi, paisydamas konstitucijų ir statutų reikalavimo neįvesdinti naujo kapitulos nario, iki šis įrodys savo bajorišką kilmę („morem gerens Constitutionibus et [?] Statutis huius [?] Venerabilis Capituli de non admittendis ad Praelaturae et Canonicatus dignitatem, nisi prius nobilitatis deducant originem“) (t. V, p. 7). Netrukus, 1695 m. vasaros sesijoje, naujasis kanauninkas Stanislovas Beržanskis, referuodamas į paprotį ir kapitulos „teises“ (*secundum morem... et iura Venerabilis Capituli*), kapitulos akivaizdoje įrodė savo bajorišką kilmę ir iš tėvo, ir iš motinos pusės (t. V, p. 66). Vis dėlto reikalavimas pagrįsti kilmingumą ne visada buvo grindžiamas konstitucijomis. 1672 m. žiemos sesijoje nurodyti provincijos sinodo (?) nutarimai, draudžiantys prie katedros prileisti plebėjus ir darantys išimtį abiejų teisių daktarams – tačiau tik nuspelnusiems kapitulai ir šiai vyskupijai (t. III, l. 55r). 1711 m. vasaros sesijoje (apsižiūrėjus ir pasitikslinus, kad konstitucijose apie šį dalyką nekalbama?) nurodyta pateikti abiejų tėvų kilmingumo įrodymus kapitulos akivaizdoje ir juos patvirtinti priesaika laikantis senų šios kapitulos papročių ir praktikų (*antiquis consuetudinibus et observationibus*) (t. VII, l. 2v).

Kaip būtų galima paaiškinti tokias klaidingas nuorodas į konstitucijų tekstą kapitulų aktuose? Pirmoji galimybė – kad manyta (nors iš tiesų nežinota ir (arba) nepatikrinta), jog vienas ar kitas dalykas iš tiesų minimas konstitucijose. Akivaizdu, kad kapitulos nariai nemokėjo konstitucijų kaip abėcėlės – kiekvienas neturėjo nuosavo jų teksto egzemplioriaus, todėl konstitucijos ir turėjo būti reguliariai skaitomos. Už tokį nežinojimą netgi nebuvo baudžiama – 1713 m. vasaros sesijoje prelatas scholastikas Dominykas Stanislovas Kosakovskis išvengė sankcijų dėl nedalyvavimo, nes tai padarė nežinodamas kapitulos įstatymų („ex quo ex ignorantia legum haec fecerit“)

(t. VII, l. 142v). Žinoma, konstitucijų tekstą po ranka turėjo turėti kapitulos pirmininkas ir notaras. Vis dėlto galbūt kapitulos nariai kartais (dėl skubos?) formaliai („valdiškai“) paskelbdavo remiausi konstitucijomis, o pirmininkas arba notaras tuo metu arba vėliau, redaguodami ir pasirašydami aktus, deklaracijų nepatikrindavo?

Antrasis paaiškinimas – kad sąvokos „statutai“, „nuostatai“ arba „konstitucijos“ (daugiskaitiniai daiktavardžiai, rašyti mažąja raide) sesijų aktuose vartotos nesilaikant griežto apibrėžimo. Šiais žodžiais galėjo būti įvardijami ir kitokie (pavyzdžiui, kapitulos generalinių sesijų) nutarimai, o gal ir dar kokie nors normatyviniai aktai (kaip antai minėtas konkretus ketvirtasis straipsnis apie dvasinių įpareigojimų atlikimą ir rezidavimą prie katedros), apie kuriuos šiandien nieko nežinoma.

VI. Rėmimasis konstitucijomis kapitulos aktuose: nuorodos į konkrečius straipsnius. Nepaisant pasitaikančių abstrakčių arba klaidingų nuorodų į konstitucijas, kapitulos aktuose nepalyginti dažniau paminėtos konkrečios (ir adekvačios) nuorodos į konkrečius šio dokumento straipsnius. Šiuo požiūriu aktualiausi buvo šie: kn. III, sk. 1 (apie opcijos principus), novelų str. 3 (apie kasmetinę valdų reviziją), kn. I, sk. 5 (apie kapitulos narių ingreso dovanas), kn. III, str. 4 (apie sankcijas prieš nesumokančiuosius baudų) ir kn. II, sk. 1 (apie generalinių sesijų šaukimą Šv. Petro ir Povilo šventėje). Visi šie penki dažniausiai referuoti straipsniai patenka ir tarp dažniausiai skaitytų konstitucijų skyrių, tačiau didžioji jų dalis (kn. I, sk. 1–4, 6, 8, 9, 11–13, 15, 16; kn. II, sk. 5; kn. III, sk. 3; novelos, sk. 4) nepateko tarp dažniausiai interpretuojamų straipsnių. Tai skatintų manyti, kad I knygos straipsniai dažniau skaityti ne dėl jų aktualumo, o dėl vietos – dislokacijos konstitucijų sąvade – šis turbūt buvo pradedamas skaityti nuo pradžių, tačiau nebaigiamas. Ne visi konstitucijų skyriai vienodai prašėsi atnaujinami ar patikslinami, tačiau iš toliau minimų konkrečių situacijų matyti, kad į straipsnių turinį dažniausiai buvo reaguojama būtent po jų perskaitymo. Taigi galima tarti, kad reguliarius konstitucijų skaitymas buvo esmingas jų aktualizavimo veiksnys.

Konstitucijų taikymo ir komentavimo procesas truko du šimtmečius – nuo 1613 m. minimos praktikos atsisakyta XIX a. pirmoje pusėje. Vėliau kapitulos konstitucijos jau buvo tik skaitomos ir kartojamos.

Toliau pateikiami tik tokie konkrečių konstitucijų skyrių aktualizavimo kapitulos aktuose atvejai, kai šie skyriai arba įvardyti *expressis verbis*, arba iš

bendresnio pobūdžio užuominų apie konstitucijas įmanoma aiškiai nustatyti konkretų jų skyrių. Kapitulos posėdžių metu svarstyta daugiau konstitucijose aptartų klausimų, taigi svarbu turėti omenyje, kad konstitucijų vaidmuo kapitulos gyvenime iš tiesų buvo kur kas didesnis nei būtų galima numanyti iš čia pateikiamo atvejų sąrašo.

Kn I, sk. 2. Vyskupo priesaikos formulė

Konstitucijose nieko nepasakyta apie galimybę vyskupui prisiekti per įgaliotinį, tačiau tokios praktikos būta: 1740 m. vasaros sesijoje priesaiką „pagal kapitulos statutuose esančią formą“ už vysk. Antaną Dominyką Tiškevičių davė jo įgaliotinis prelatas dekanas Pranciškus Gecevičius (t. X, l. 108r). Vysk. Juozapas Arnulfas Giedraitis 1802 m. vasaros sesijos metu asmeniškai davė konstitucijų reikalaujamą priesaiką (t. XI, p. 154). Paskutinį kartą vyskupo priesaikos konstitucijose nurodyta forma davimas užfiksuotas 1850 m. birželio 30 d., kai Motiejus Valančius, pirma atlikęs tikėjimo išpažinimą, „kapitularijuje atliko mūsų kapitulos konstitucijomis nurodytą priesaiką“ (t. XV, l. 18r).

Duodamas priesaiką vyskupas įsipareigodavo kapitulos narius gerbti ir rodyti jiems palankumą („eosque honore et favore prosecuturum“). 1674 m. žiemos sesijoje prašyta, kad vysk. Kazimieras Pacas savo notarams lieptų rašyti kapitulai mandagesnius laiškus, nesiplūstant (*sine scomatis*); minimame laiške buvusi tokia frazė: „Magna in hoc barbaries est Venerabilis Capituli.“ Pakartojant prašymą 1675 m. žiemos sesijoje, jis susietas su vyskupo priesaikos tekstu: „[...] kad būtų rašomi mandagesni laišakai [...], remiantis kapitulos konstitucijose esančia priesaika“ (t. III, l. 61r, 64r).

1708 m. vasaros sesijoje skųstasi velioniu vyskupu Jonu Kiršenšteinu, kuris „prisiekė mūsų statutui neižeisti vyskupo stalo valdų be kapitulos žinios, tačiau savo priesaiką sulaužė“ (t. VI, l. 79v). Vis dėlto vyskupo priesaikos tekste tokio *expressis verbis* nustatyto draudimo nėra.

Kn. I, sk. 3. Kapitulos narių priesaikos formulė

Iš užuominos apie prelado kustodo Pranciškaus Gecevičiaus priesaiką 1725 m. vasaros sesijoje matyti, kad esminė priesaikos dalis buvo įsipareigojimas saugoti kapitulos paslaptį („Iuramentum explevit super secreta Capituli in forma solita in Statuto Capitulari expressa“) (t. IX, p. 42). Iš aprašymo, kaip 1745 m. vasaros sesijoje „pagal kapitulos statute nurodytą formą“ asmeniškai prisiekė prelatas arkidiakonas (Juozapas Stanislovas Sapiega?), sužinome, kad jis tai

atliko klūpodamas prieš krucifiksą ir padėjęs pirštus ant Evangelijos teksto (konstitucijose nurodyta priesaikos metu uždėti dešinę ranką ant Evangelijų knygos) (t. X, l. 179r-v). 1815 m. žiemos sesijoje prelatas dekanas kapituliarijuje išklaušė kanclerio Valerijono Zbužynskio priesaiką, duotą „konstitucijose nurodyta forma“ – vadinasi, priesaikos reikalauta ne vien iš prelatų ir kanauninkų, bet ir iš kanclerio (t. XII, p. 75). 1817 m. žiemos sesijoje prelatas dekanas Ignacas Nagurskis prisiekė ištikimybę nebe vien kapitulos konstitucijoms, bet ir Rusijos imperatoriui (t. XII, p. 128), o 1818 m. vasaros sesijoje kanauninkas Juozapas Vienckovskis – ne vien konstitucijoms ir monarchui, bet ir toms konstitucijoms, kurios būtų priimtos ateityje („na zachowanie Konstytucyów Kapitulnych existujących i napotym mogących się stanowić“) (t. XII, p. 153–154).

Kn. I, sk. 4. Apie vyskupo ingresso dovaną

1713 m. žiemos sesijoje perskaičius šį straipsnį, konstatuota, kad dabartiniai kapitulos kanauninkai nieko nėra paaukoję ingresso proga, ir paskelbta, kad jie užsitraukė čia numatytas bausmes (t. VII, l. 30v). Tai keistas sprendimas: kapitulos narių ingresso dovanoms buvo skirtas kitas – 5 straipsnis...

Kn. I, sk. 5. Apie kapitulos narių ingresso dovaną

Laikui bėgant pirmiausia prašėsi peržiūrimos konstitucijose detaliam reglamentuotos konkretybės, pavyzdžiui, naujų kapitulos narių ingresso mokesčio suma. 1689 m. vasaros sesijoje nuspręsta 2 kapų grašių sumą padidinti iki 10 kapų grašių (t. IV, l. 51r). Vis dėlto ši korektūra neprigijo – 1713 m. vasaros sesijoje vėl minėta 2 kapų grašių suma (t. VII, l. 35v–36r). 1718 m. vasaros sesijoje perskaičius šį punktą, kapitula nutarė, kad kiekvienas naujas kapitulos narys turi paaukoti „reikšmingą auką pagal savo išgales“ (t. VIII, l. 37r).

Kitas šiuo straipsniu nustatytas konkretus dalykas buvo ingresso aukos terminas – vienas mėnuo. 1714 m. vasaros sesijoje skolininkams nurodyta atlikti šią pareigą per kelis mėnesius (t. VII, l. 46v–47r), 1718 m. vasaros sesijoje pakartotas konstitucijose įvardytas mėnesio terminas (t. VIII, l. 37r), o 1739 m. vasaros sesijoje tik pasakyta „kuo greičiau“ – *quantocyus* (t. X, l. 76r).

Dar vienas su šio skyriaus nuostatų praktika susijęs aspektas – konstitucijose numatytų sankcijų vykdymas. 1714 m. vasaros sesijoje nutarta taikyti numatytas bausmes (ekskomuniką) prelatui scholastikui Dominykui Kosakovskiui ir kanauninkams Adomui Kelpinskiui ir Antanui Bialozorui, jei šie

per keletą mėnesių nesumokėtų ingreso mokesčio (t. VII, l. 46v–47r). 1739 m. vasaros sesijoje beskaitant šį skyrių kilo diskusija, ar visi kapitulos nariai yra sumokėję ingreso mokesį. Išsiaiškinus, kad kai kurie to yra nepadarę, nutarta, jog visi tai atliktų kuo greičiau, kad neužsitrauktų numatytų bausmių (t. y. ekskomunikos); tuo pasirūpinti pavesta prokuratoriui (t. X, l. 76r). Įdomi situacija susiklostė 1713 m. vasaros sesijos metu: prokuratorius kan. Jurgis Liaudanskis skundėsi tais, kurie dar buvo nesumokėję ingreso mokesčio, grasindamas ekskomunika, tačiau kapitula pareiškė, jog ekskomunikuotas yra pats prokuratorius, nes nevykdo savo pareigų ir pats nesurinko reikiamų įmokų (apie ekskomunikos bausmę aplaidžiam prokuratoriui kalbama kn. I, sk. 6). Nusigandęs tokios bausmės, prokuratorius paprašė suspenduoti jo ekskomuniką iki sesijos pabaigos; kapitula su tuo sutiko. Sesijos pabaigoje prokuratorius paprašė panaikinti kažkokį nuosprendį jo atžvilgiu (veikiausiai būtent šiuo klausimu). Kapitula sutiko, bet suteikė atleidimą tik šiam vienam kartui (t. VII, l. 35v–36r, 42r). 1733 m. žiemos sesijoje, perskaičius straipsnį, tas pats prokuratorius kan. Liaudanskis buvo įpareigotas išieškoti iš prelado arkiadiakono (Mykolo Zenkavičiaus?) ir prelado scholastiko Antano Vainos dar nesumokėtas privalomas sumas (t. IX, p. 219).

Minimame konstitucijų skyriuje nurodyta, kad iš kapitulos narių ingreso mokesčio „būtų įgyta tai, ko tuo metu labiau reikės katedros bažnyčiai“. 1695 m. žiemos sesijoje, perskaičius šį konstitucijų punktą, prokuratorius pareiškė, kad, gavęs kapitulos pritarimą, iš ingreso mokesčio lėšų nupirko katedros bažnyčiai reikiamų knygų (t. V, p. 46). Kitoje (1719 m. žiemos) sesijoje perskaičius straipsnį ir vieną kanauninką paraginus jį įvykdyti, šis pats apsiėmė nupirkti mišiolą katedros bažnyčios kanauninkų zakristijai (t. VIII, l. 41r).

1791 m. vasaros sesijoje šalia ingreso mokesčio paminėta ir pareiga susimokėti už distinktorijų, kurio naudojimas buvo aprobuotas ir įvestas XVIII a. viduryje. Šia proga nurodyta prokuratoriui ateinančios (1792 m. žiemos) sesijos metu paraginti kapitulos narius sumokėti skolas (t. XI, p. 83). 1798 m. vasaros sesijoje, konstatavus, kad kai kurie kapitulos nariai iki šiol nėra susimokėję už distinktorijaus nešiojimą, ši pareiga susieta su „konstitucijų mintimi“ (*ad mentem Constitutionum*) (t. XI, p. 118).

Kn. I, sk. 8. Apie kapitulos narių atleidimą nuo vyskupo pareigūnų jurisdikcijos 1670 m. žiemos sesijoje pabrėžta, kad turi būti paisoma konstitucijų skyriaus, laiduojančio kapitulos imunitetą nuo vyskupo ofcijolo jurisdikcijos (t. III,

l. 26r). 1694 m. žiemos sesijos metu, perskaičius skyrių, pirmininkas pabrėžė, kad kapitulos narių laikomos parapinės beneficijos negali būti vizituojamos dekanų, ir pasiūlė tai įrašyti į vyskupui ordinarui teikiamus pasiūlymus; kapitula tam pritarė (t. V, p. 29). Šitaip išplėstas konstitucijų straipsnyje minimų pareigūnų sąrašas – XVI a. viduryje dar nebūta dekanų pareigybės ir jų atliekamo vizitavimo praktikos. Tiesa, šiam klausimui jau anksčiau buvo skirtas atitinkamas 1637 m. vyskupo Tiškevičiaus naujųjų konstitucijų skyrius („De visitatione ecclesiarum parochialium, quae a Canonicis legitime et canonicis possidentur“, t. I, l. 135r-v); jame, neužsimenant apie senųjų konstitucijų nuostatas, kapitulos nariai išlaisvinti nuo arkidiakono ir dekanų vizitavimo. Kaip matyti iš vizitacijų aktų, tokia praktika iš tiesų prigijo.

Kn. 1, sk. 10. Dėl Mišių aukojimo pareigos

1669 m. vasaros sesijoje perskaičius šį skyrių, kuriame nurodyta, kad kiekvieną savaitę kuris nors kapitulos narys (hebdomadarius) vadovautų pamaldoms katedroje, nutarta, jog prokuratorius (arba kuris nors kitas reziduojantis kapitulos narys) turėtų registruoti visus reziduojančius ir nereziduojančius kolegas, kad kasdienės išmokos (refekcijos) ir pinigai už Mišias (*missalia*) būtų mokami laikantis teisės normų (t. y. sinodų nutarimų ir kapitulos statutų, taip pat Tridento susirinkimo „minties“ – *ad mentem*) (t. III, l. 18r). Tai daryti reikėjo neatsižvelgiant į asmenis – „nieko nepasigailint ir niekam nedovanojant“ („nemini parcendo nec condonando“); tokia nuostata atliepė konstitucijų kn. III sk. 10 („Apie bausmes“), kuriame įspėta bausmių „nei mažinti dėl malonės, nei didinti dėl neapykantos“.

1692 m. žiemos sesijoje perskaičius skyrių nutarta, kad asmeniškai negalintis atlikti dvasinių įpareigojimų kapitulos narys turi pasirūpinti, kad prie didžiojo altoriaus jį pavaduotų kuris nors kolega; konkrečiai pabrėžta prelado scholastiko pareiga aukoti Mišias už prelatūros fundatorių Samuelį Šveriną (t. IV, l. 63r). 1694 m. vasaros sesijoje šio punkto skaitymas paskatino prokuratorių pasiūlyti įsteigti ceremonijų magistro pareigybę ir šio pareigūno aprūpinimui paskirti konsistorijos notaro Balcevičiaus paskirtą sumą (t. V, p. 42). Šis sumanymas buvo atidėtas ateičiai ir prie jo nebegrįžta. Beje, idėja nebuvo nauja – straipsnis apie ceremonijų magistrą buvo suformuluotas 1637 m. Tiškevičiaus konstitucijose, remiantis dar ankstesniais vysk. Stanislovo Kiškos nutarimais (t. I, l. 142r-v).

Kn. I, sk. 13–14. Dėl draudimo aukoti skaitytines mišias procesijos (sk. 13) ir Sumos Mišių (sk. 14) metu

Referuojant į šiuos konstitucijų skyrius XVIII a. pirmoje pusėje buvo siekiama jų laikymosi priežiūrą pavesti katedros zakristijų prižiūrinčiam (ir joje saugomus Mišių reikmenis tvarkančiam) vienam iš vikarų – vicekustodui. 1713 m. vasaros sesijoje vicekustodui uždrausta išduoti kunigams kielikus ir arnotus „privačioms“ mišioms giedotinės Sumos metu (t. VII, l. 36v); perskaičius 14 skyrių 1732 m. vasaros sesijoje, vicekustodui pakartotinai pavesta rūpintis, kad Sumos metu nebūtų aukojamos skaitytinės Mišios (t. IX, p. 213). 1730 m. žiemos sesijoje, perskaičius 13 skyrių, nutarta pavesti vicekustodui prižiūrėti ir draudimo celebruoti Mišias procesijos metu vykdymą (t. IX, p. 155). 1742 m. žiemos sesijoje numatyta, kad baudas už nutarimo nevykdymą, nesant prokuratoriaus, taip pat turi rinkti vicekustodas (t. X, l. 125v).

Konstitucijų 13 ir 14 skyriuose nustatytas draudimas aukoti skaitytines Mišias per Sumą ir procesiją ilgainiui buvo praplėstas: minėtuose 1730 ir 1732 m. sprendimuose draudimas išplėstas ir pamokslui, o 1742 m. nutarime – ir Rytmetinės liturginės valandos psalmei *Venite*, pabrėžiant, kad draudimas taikomas katedros vikarams ir visiems dieceziniams kunigams. Pastarajame nutarime galbūt slėpėjo ir baudos dydžio perskaičiavimo galimybė – nurodyta, kad turi būti mokama 12 grašių „senąja valiuta“ (*antiquae currentiae*).

Kn. I, sk. 15. Dėl nedalyvaujančių šventadienių Mišiose ir mišparuose

1638 (?) m. kapitula panoro, kad prie (vyskupo Tiškevičiaus?) potvarkio „Dėl ponų prelatų ir kanauninkų rezidavimo prie katedrinės bažnyčios“ ir būtų pridėtas konstitucijų I knygos 15 straipsnis, šitaip atnaujindama jo galiojimą ir nutardama, kad nuo šiol jo turi būti laikomasi (t. I, l. 153v). Vis dėlto, kaip matyti iš pirmiau (šio straipsnio III skyrelyje) aptartos *pro memoria* dėl konstitucijų revizijos, XVIII a. pabaigoje šio konstitucijų punkto nebebuvo paisoma.

Kn. I, sk. 16. Dėl celebravimo prie didžiojo altoriaus teisės vien kapitulos nariams

1817 m. vasaros sesijos metu jos pirmininkas kan. Dominykas Mogenis pasiūlė uždengti didžiojo altoriaus laiptus audeklu, nes tai „altorius, Kapitulos Konstitucijų privilegijuotas Kapitulos nariams“; kapitula šiam pasiūlymui pritarė ir pavedė sumanymą įgyvendinti išdininkui (t. XII, p. 140–141).

Kn. I, sk. 17. Dėl aukų

1704 m. žiemos sesijoje perskaičius šį skyrių, nuspręsta jo laikytis ir grąžinti praktiką pinigines aukas priskirti kanauninkui hebdomadarijui, o ne, kaip būta ligi tol, katedros vikarams (t. VI, l. 4r).

Kn. I, sk. 18. Dėl draudimo imti mokesį valdovo arba vyskupo naudai

Toje pačioje 1704 m. žiemos sesijoje toliau skaitant konstitucijas (*ductu earrundem Constitutionum lectarum*), neįvardytas veikiausiai šio skyriaus tekstas paskatino priimti nutarimą, kuriuo paskelbta tas pat, kas buvo ir konstitucijų skyriuje – kad mokesčių iš bažnytinių valdų rinkėjas visada bus kapitulos narys, renkamas kapitulai patvirtinant, o surinkta suma bus saugoma katedros išde, kol bus perduota valstybei (t. VI, l. 4r). 1725 m. žiemos sesijoje (vasario mėn.) perskaičius šį skyrių, prokuratorius iškėlė aktualų klausimą dėl kovo mėnesį mokėtino mokesčio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kariuomenės ir komisarų (?) naudai; tada kilo diskusija „dėl didelės kapitulos valdinių priespaudos“ (t. IX, p. 4).

Kn. I, sk. 21. Dėl draudimo įkeisti kapitulos dvarus

Perskaičius šį skyrių (juo drausta įkeisti kapitulos valdas, nebent iškiltų primygtinė būtinybė ir būtų gautas kapitulos sutikimas) 1718 m. vasaros sesijoje pabrėžta, kad kas nors iš prelatų ar kanauninkų nedrįstų nuomoti arba įkeisti valdų, mat kapitula buvo girdėjusi, kad tai ruošiąs daryti prelatas prepozitas Petras Palubinskas (t. VIII, l. 40r-v).

Kn. I, sk. 22–23. Dėl būtinybės nereziduojančiam kapitulos nariui pavesti rezidenciją (sk. 22) ir dvarą (sk. 23) savo kolegai

1622 m. vasario 1 d. prokuratorius skundė vyskupui Stanislovui Kiškai kan. Andriejų Burčaką, kuris išvyko nepavedęs dvaro (*praestimonium*) ir namų-rezidencijos (*curia*) prokuratoriui nei kuriam nors iš kolegų, kaip liepia įstatymas (*ut lex sonat*). Vyskupas atsakė, kad kanauninkas išvyko negavęs raštiško leidimo, tad yra baustinas – nes kanauninkai turį rodyti pavyzdį kitiems ir kadangi išvyko be kapitulos žinios; be to, prievolės pavesti dvarą ir rezidenciją konfratrui esą griežtai paisoma ir Vilniaus kapituloje („quod etiam Vilnae stricte servatur“) (t. I, l. 38r).

Konstitucijų skyriuose nurodyta, kad valdomas turtas turi būti pavestas vienam iš kolegų; 1622 m. atvejis rodo, kad iš visų kapitulos narių ilgainiui imta

išskirti korporacijos reikalus administruojantį prokuratorių. Taip pat ir 1736 m. žiemos sesijoje perskaičius konstitucijų 23 skyrių nutarta, kad nereziduojantis prelatas arba kanauninkas turi pavesti savo dvarą ir rezidenciją Varniuose arba prokuratoriaus, arba kito kapitulos nario priežiūrai ir tvarkymui (t. IX, p. 294).

Kn. I, sk. 24. Dėl perkolo

1683 m. vasaros sesijos metu konstatuota, kad šis straipsnis, kuriuo žvejyba ties perkolais (*jazy*) rezervuota kapitulos nariams, buvo daug kartų sulaužytas katedros vicekustodo Pranciškaus Stančiukevičiaus, tad (perkolo?) priežiūra pavesta kan. Jonui Kazimierui Lvovičiui (t. IV, l. 26r). Po metų, 1684 m. vasaros sesijoje, perskaičius šį konstitucijų straipsnį, konstatuota, kad ties perkolu keletą kartų žvejojimo viržuvėnų vaitas; nuspręsta jį paduoti į vyskupo teismą dėl kapitulos nariams padarytos skriaudos ir prašyti, kad būtų atkurtas teisingumas (t. IV, l. 27r).

Kn. II, sk. 1. Dėl generalinės kapitulos sesijos šaukimo kartą per metus

1561 m. konstitucijos numatė vieną kasmetinę sesiją – vasaros metu, Šv. Petro ir Pauliaus šventės (birželio 29 d.) proga. 1613 m. pabaigoje, vysk. Mikalojui Pacui vizituojuant katedrą, paaiškėjo, kad tokios reguliarios kasmetinės sesijos dėl kanauninkų nerezidavimo nešaukiamos... Tada kapitulos nariai įsipareigojo, „paisydami mūsų kapitulos statutų“ (*inhaerendo statutis nostris Capitularibus*), rinktis Šv. Petro ir Pauliaus šventės proga, gresiant „tame pačiame statute“ numatyti bausmei (t. A, l. 30r-v).

Atgaivinus (ar įvedus?) kasmetinę kapitulos generalinę sesiją, veikiai imta šaukti ir antrą – žiemos metu. Iš pradžių (tokia praktika paliudyta 1619–1637 m., t. I, l. 1cr, 146r) tai buvo pirmadienis po antrojo Advento sekmadienio; tokios datos genezė išvelgtina 1613 m. vysk. M. Paco potvarkyje, kuriuo nurodyta kapitulos prokuratoriui atsiskaityti po antrosios Advento savaitės – tada dėl pamaldumo (*causa devotionis*) dažniausiai susirenka visi kapitulos nariai (t. A, l. 32r). Vis dėlto ilgainiui tokia data pasirodė esanti neparanki, tad antrąją generalinę sesiją imta šaukti Švč. Mergelės Marijos Įvedybų, arba Grabnyčių (vasario 2 d.), šventės proga, derinantis prie seimelio Raseiniuose datos. Šią naujovę 1645 m. liepos 21 d. dekretu įvedė vysk. Jurgis Tiškevičius, o pirmoji Grabnyčių sesija įvyko 1646 metais⁵². Tokia praktika prigijo ilgam laikui – ji paliudyta dar 1913 metais (t. XV, l. 84v–85v).

52 *Inventarium privilegiorum, iurium, cunctorum documentorum Almi ac Venerabilis Capituli Samogitiensis...*, LNB RKRS, f. 130–281, p. 336.

Įvedus antrą metinę generalinę sesiją, sankcijos (pusės kapos grašių bauda bei opcijos teisės tais kalendoriniais metais praradimas), numatytos į vasaros sesiją neatvykstantiems, vėluojantiems ar per anksti iš jos išvykstantiems kapitulos nariams (iškyrus sergančius, negalinčius atvykti dėl *force majeure* arba išvykusius kapitulos reikalais), buvo pradėtos konsekventiškai taikyti ir žiemos sesijos atžvilgiu. Antai 1648 m. žiemos (Grabnyčių) sesijoje be jokių paaiškinimų nepasirodžius prelatui dekanui Stanislovui Elijoševičiui Geišiui ir kanauninkui Mykolui Barkauskui, nutarta jiems taikyti konstitucijose numatytas sankcijas; drauge konstatuota, kad sufraganas ir prelatas arkidiakonas Jurgis Lepačinskis, paisydamas konstitucijų, atsiuntė laišką, kuriame pateiktos pagrįstos nedalyvavimo priežastys (t. II, l. 8v). 1648 m. vasaros sesijoje be pateisinamų priežasčių ir vėl nepasirodžius prelatui dekanui, nutarta iš jo atimti balso teisę (tokios sankcijos konstitucijos nenumatė) ir „nubausti teisėje numatytais bausmėmis“ (*poenis in lege statutis puniendum*) (t. II, l. 22v).

Ir iš šio, ir iš kitų atvejų matyti, kad nedalyvaujantiems taikomos nuobaudos buvo palaipsniui didinamos. Abiejose 1690 m. sesijose po konstitucijų skaitymo nutarta padidinti piniginę baudą nuo pusės kapos grašių net iki 10 kapų sidabrinėmis monetomis (t. IV, l. 53r, 55r). 1744 m. žiemos sesijoje pridėta nauja sankcija: kadangi konstitucijose numatytas draudimas dalyvauti tais metais vykstančiose opcijose ne visuomet buvo veiksmingas (kartais ištisus metus nepasitaikydavo nė vienos opcijos), nutarta tik tiems kapitulos nariams, kurie dalyvavo pirmuosiuose generalinės sesijos pradžios šventės mišparuose (t. y. išvakarių mišparuose) palikti teisę į „konsoliaciją“ – atlikusių bendrų kapitulos pinigų dalį (t. X, l. 154v).

Dalyvavimo pirmuosiuose mišparuose pabrėžimas rodo, kad vėlavimas į kapitulos sesiją turėjo būti opi problema. 1648 m. prelatas prepozitas Paulius Puzina neatvyko į pirmuosius Šv. Petro ir Pauliaus šventės mišparus, tačiau pasirodęs pirmajame posėdyje paaiškino savo pavėlavimą, tad nuo bausmių buvo atleistas (t. II, l. 22v). 1695 m. žiemos sesijoje pirmininkaujantysis kaltino kolegas, kurie neatvyko į pirmuosius šventės mišparus (t. V, p. 44). Prievo-lė atvykti į pirmuosius mišparus pakartota ir 1719 m. vasaros sesijoje; tuomet dalyvauti generalinėse sesijose įpareigotas ir kancleris (t. VIII, l. 48v).

1651 m. prelatas Puzina išvyko nesulaukęs žiemos sesijos pabaigos, tad, remiantis aptariamuoju konstitucijų skyriumi, buvo paskelbtas nedalyvavusiu visoje sesijoje apskritai. Toks konstatavimas turėjo ir daugiau pasekmių – dėl to buvo anuliuotas Puzinos išrinkimas deputatu į LDK Dvasinį tribunolą

(t. II, l. 45v). 1734 m. žiemos sesijos pabaigoje, perskaičius konstitucijas ir pacitavus Tridento susirinkimo nutarimus, buvo taip pat pasmerkta dviejų prelatų (arkidiakono Zenkavičiaus ir scholastiko Vainos) absencija (t. IX, p. 252). Vis dėlto aukščiau aptartas (šio straipsnio III skyrelyje) XVIII a. pabaigos tekstas dėl konstitucijų revizijos liudija, kad tuomet absencijos praktika buvo tapusi beveik normalia ir sankcijos neatvykstanties į kapitulos sesijas nebuvo taikomos.

1803 m. žiemos sesijoje šio konstitucijų straipsnio skaitymas paskatino diskusiją dėl kapitulos narių, gyvenančių už Rusijos imperijos sienų ir dėl to neatvykstančių į sesijas, neatliekančių pareigų ir nenorinčių atskleisti, ar yra davę klusnumo priesaiką imperatoriui. Rezultatas – nutarta tokio asmens (Karolio Malinovskio) nebelaikyti prelado scholastiko koadjutoriumi (t. XI, p. 157).

Kn. II, sk. 4. Dėl konstitucijų skaitymo prieš generalinės sesijos pradžią

Šis skyrius nustatė, kad konstitucijos būtų ištiesai (nuo pradžios iki pabaigos) perskaitomos kiekvienos sesijos pradžioje, prieš pradėdant posėdžius. IV skyriuje jau aptarta, kaip realybėje buvo skaitomos konstitucijos – gyvenimo praktika retai koreliuodavo su nuostatų raide, tad vis būdavo mėginama grįžti prie apleisto normos laikymosi. Antai 1623 m. vasaros sesijos metu nuspręsta, „laikantis statutų“, kasdien posėdžius pradėti kapitulos konstitucijų skaitymu (t. I, l. 52v). Vis dėlto ir beveik po dviejų šimtmečių, 1801 m. žiemos sesijoje, vėl nutarta tas pat, atnaujinant „iki tol visiškai nevykdytą“ praktiką (t. XI, p. 139–140).

Kn. II, sk. 5. Dėl draudimo atskleisti kapitulos paslaptis

1713 m. žiemos sesijoje šis straipsnis skaitytas net dukart – pirmajame ir septintajame posėdžiuose; antrą kartą, matyt, tai daryta dėl to, kad buvo pagarsinti įtarimai, jog kapitulos paslaptis paviešinęs prelatas kustodas Steponas Dembkovskis (šis įtarimus neigė) (t. VII, l. 29v, 32r). 1719 m. vasaros sesijoje perskaičius skyrių atnaujinta konstitucijų sankcija – paslapties atskleidėjas turis netekti vietos kapituloje be galimybės ją susigrąžinti (t. VIII, l. 50r). 1800 m. žiemos sesijoje prelado arkidiakono koadjutorius Ignacas Giedraitis skundėsi kapitulos paslapties paviešiniu; šia proga perskaitytas atitinkamas konstitucijų straipsnis ir patvirtinta, kad reikia be atodairos taikyti jame numatytas bausmes (t. XI, p. 123).

Kn. II, sk. 6. Dėl prokuratoriaus skyrimo generalinės sesijos metu

Šiame konstitucijų skyriuje buvo nustatyta, kad kapitulos prokuratorius gali būti renkamas tik generalinėje kapituloje (išskyrus ypatingas aplinkybes, tačiau tuomet jo įgaliojimai turėjo baigtis sulig artimiausia generaline sesija). 1623 m. vasaros sesijoje nutarta, kad kapitulos prokuratorius eis savo pareigas iki kitos generalinės sesijos, kaip esą numatyta „įstatymuose ir statutuose“ (t. I, l. 54v).

Kn. II, sk. 8. Dėl partikuliarinių sesijų šaukimo dukart per mėnesį

Šiuo konstitucijų straipsniu numatyta, kad prokuratorius dukart per mėnesį turi sušaukti Varniuose esančius kapitulos narius į partikuliarines sesijas. 1613 m. vysk. Mikalojui Pacui paaiškinta, kad tokias sesijas liepia šaukti „tie patys mūsų kapitulos statutai“, tačiau tokios praktikos tuomet nebuvo laikomasi. Pažadėta, kad, siekiant atkurti įstatymo veikimą, prokuratorius privalės dukart per mėnesį nustatytą valandą sukviesti prie katedros reziduojančius kanauninkus, tačiau vyskupas, atrodo, pageidavo kassavaitinių susirinkimų (t. A, l. 30v, 32r). Vis dėlto 1637 m. vysk. Tiškevičiui teko skirti vieną naujųjų konstitucijų straipsnį („Dėl partikuliarinių kapitulų nepraleidimo“) šiam klausimui (t. I, l. 139r-v). Vysk. Kazimieras Pacas, priešingai, šiuos dalinius kapitulos susirinkimus pavadino „privačiomis kapitulomis, arba veikiau dviejų trijų [asmenų] susitikimėliais“ (*conventicula duorum vel trium*), tad 1675 m. vasaros sesijoje kapitula jam atkirto, kad „privačios kapitulos“ yra pagrįstos įstatymu, ir „mūsų pirmtakų ankstesnėse sesijose nustatyta, kad jos vyktų dukart per mėnesį“ (t. III, l. 67v–68r). 1719 m. vasaros sesijoje perskaičius šį konstitucijų straipsnį, nutarta dėl jo pasitarti susirinkus daugiau kapitulos narių, tačiau vėliau prie šio klausimo nebebuvo grįžta (t. VIII, l. 50r). Kaip matyti iš aukščiau (šio straipsnio III skyrelyje) pristatytos konstitucijų atnaujinimo iniciatyvos, XVIII a. pabaigoje partikuliarinių kapitulų šaukimo praktika buvo nunykusi.

Kn. II, sk. 10. Dėl draudimo kištis į prokuratoriaus kompetenciją

1622 m. vasario 1 d., generalinės sesijos metu, prokuratorius pasiskundė, kad vyskupijos administratorius, Vilniaus prelatas kantorius Mikalojus Jasinskis, kišasi į prokuratoriaus funkcijas; kapitula nutarė šiuo klausimu kreiptis į vysk. Stanislovą Kišką. Šis atsakė, kad neketina laužyti kapitulos statuto (neduok, Dieve!) ir kad administratorius neturėtų kištis į kapitulos reikalus (t. I, l. 37v, 38r).

Kn. II, sk. 11. Dėl įsisenėjusių skolų

Šiuo konstitucijų skyriumi numatyta, kad kapitulos narys, kuris, eidamas prokuratoriaus pareigas skolinosi ar teikė paskolas (?) ir šių paskolų nesutvarkė, privalo suvarkyti finansinius reikalus ir nebebūdamas prokuratoriumi, o tai padaręs už atitinkamas pinigų sumas atsiskaityti prokuratoriaus pareigas einančiam kolegai. 1676 m. vasaros sesijoje kapitulos reikalus tvarkantis prokuratorius pasirinko šiuo straipsniu, nes archyve trūko teisinių dokumentų („Perillustris Dominus Procurator promovendo negotia Venerabilis Capituli allegavit ex Constitutionibus cap. 11 „De debitis inveteratis“, ex eo quod iura et munimenta in archivo desiderentur...“) (t. III, l. 74v). Kas čia turėta omenyje, ne visai aišku; gal prokuratorius skundėsi, kad kolegos pasiskolinę ir negražinę reikalingų dokumentų? Ar kad stinga dokumentų, kuriais remdamasis prokuratorius turėtų išieškoti pinigų sumas?

Kn. III, sk. 1. Dėl mirusio kapitulos nario palikimo ir dvarų ir rezidencijų opcijos tvarkos

Tai turbūt dažniausiai taikytas ir interpretuotas konstitucijų skyrius. Nenuostabu, mat jame kalbama apie du svarbius dalykus – opcijos principus ir be testamento mirusio kapitulos nario palikimą. Skyriuje nustatyta, kad kapitulos prokuratorius (arba jo įgaliotinis) mirus kolegai turi suregistruoti jo palikimą, pasirūpinti šiuo turtu ir per 31 dieną paskelbti vakuojančių dvaro bei rezidencijos opciją. Kapitulos nariai gali pretenduoti į vakansijas narystės kapituloje trukmės eile, išskyrus tuos atvejus, kai nepagerino savo valdytų dvarų ir (arba) rezidencijų būklės.

Šio straipsnio paminėjimas 1613 m. kapitulos sesijoje – tai ankstyviausias konstitucijų taikymo kapitulos gyvenime atvejis. Opcijos metu kilęs ginčas tarp vyriausio (pagal stažą) kanauninko Jono Višimirskio ir oficijolo Kristupo Dirvoniškio buvo išspręstas pastarojo naudai, mat Dirvoniškis per trumpą laiką pagerino savo turėto dvaro būklę, o Višimirskio dvaro padėtis tuo pačiu metu pablogėjo. Kapitulai priėmus tokį sprendimą, Višimirskis apeliavo į vyskupą, remdamasis būtent šiuo konstitucijų straipsniu, tačiau šis patvirtino kapitulos nutarimą (t. A, l. 1r–2r). Tų pačių metų pabaigoje vysk. Mikalojus Pacas, matydamas sukiužusius kanauninkų namus, nurodė, kad, „paisant kapitulos statutų“ (*inhaerendo statutis capitularibus*), – matyt, turėtas omenyje būtent šis konstitucijų punktas – tie, kurie per trejus metus nepagerins pastatų būklės, ne vien praras opcijos teisę, bet ir turės sumokėti prokuratoriui 100 auksinų baudą (t. A, l. 32v–33r).

1621 m. rugsėjo 16 d., kitos opcijos metu, vėl kilo aštrus ginčas tarp to paties Višemirskio ir kanauninko Jono Kazakevičiaus. Pirmasis turėjo pirmenybės teisę pretenduoti į vakuojančią valdą ir tvirtino pagerinęs savo valdyto dvaro ir namų padėtį, tačiau Kazakevičius tvirtino priešingai – kad valda buvusi nugyventa, ir prašė skaityti čia aptariamą konstitucijų skyrių. Jį pradėjus skaityti konkurentai vėl susiginčijo, ir sprendimas buvo atidėtas kitai dienai; galiausiai rugsėjo 20 d. Kazakevičius atsisakė savo pretenzijų Višemirskio naudai (t. I, l. 20v-21r, 23v). Opcijos teisė kapitulos gyvenime buvo fundamentali ir nuolatos aktuali, tad nenuostabu, kad ir 1800 m. vasaros sesijoje sufraganas bei kanauninkas Adomas Koscia priminė kolegoms pareigą pasirūpinti savo rezidencijomis Varniuose, jei šie nenori – pagal šio skyriaus mintį – netekti opcijos teisės (t. XI, p. 129).

Kad opcijos procedūra vyktų nepriekaištingai, šia proga kartais buvo priemenamas atitinkamas konstitucijų skyrius: 1803 m. vasaros sesijoje opcijos įvyko remiantis ir tuo, kas buvo pasakyta žodžiu tos dienos posėdyje, ir tuo, „kas mūsų konstitucijose sakoma apie opciją“ (t. XI, p. 160). 1686 m. žiemos sesijoje, perskaičius konstitucijų skyrių, opcija atidėta rytojaus dienai, tikintis didesnio dalyvių skaičiaus (t. IV, l. 38r); 1729 m. vasaros ir 1796 m. žiemos sesijose, perskaičius nuostatus, iš karto pereita prie opcijos vykdymo (t. IX, p. 144; t. XI, p. 106). 1798 m. vasaros sesijoje šis konstitucijų skyrius skaitytas *post factum* – reaguojant į 1798 m. balandį, partikuliarinės sesijos metu, vykusią opciją. Šia proga nutarta, kad opcijos gali vykti tik generalinėse sesijose (t. XI, p. 118).

Kartais buvo prašoma opciją atidėti. 1682 m. vasaros sesijoje nedalyvavo vyskupo pavedimus vykdęs prelatas arkidiakonas Vincentas Valavičius; jis prašė atidėti opciją, paskelbtą kan. Vladislovui Giedraičiui mirus, kad galėtų joje dalyvauti. Kapitula pateisino jo nedalyvavimą, tačiau nesutiko atidėti opcijos, mat prokuratorius jau buvo ją paskelbęs, „laikydamasis įstatymų ir konstitucijų“, o kan. Martynas Bialozoras jau buvo pareiškęs pageidavimą perimti velionio valdytą rezidenciją (t. IV, l. 17v).

Nepaisant prevencinių pastangų, praktikoje, žinia, pasitaikydavo opcijos teisės pažeidimų. Antai 1651 m. žiemos sesijoje kapitulos nariai konstatavo, jog kanauninkas Mikalojus Sviechauskas gavo Vaštakų dvarą ir kanauninko rezidenciją nesilaikant kapitulos įstatymų; nepaisydami to, jie nusprendė neatsisakyti sau priklausančios opcijos teisės (t. II, l. 46r).

Opcijos praktiką norėta pakoreguoti XIX a. pradžioje. 1810 m. vysk. Juozapas Arnulfas Giedraitis patvirtino pačios kapitulos pasiūlytą opcijos teisės

principą prelatams – kad šie pagal stažą pretenduotų užimti aukštesnes prelatūras, laikantis kanauninkams taikomų opcijos principų, ir kad konstitucijose išdėstytos kanauninkams skirtos opcijos taisyklės būtų taikomos ir prelatams. Dėl nežinomų priežasčių ši nuostata taip ir nebuvo įgyvendinta, nors šis vyskupo nutarimas – tarsi būtų buvęs aktualus – ir buvo įtrauktas į Žemaičių kapitulos konstitucijų publikacijas.

Aptariamasis straipsnis kapitulos aktuose rečiau minimas prokuratoriaus pareigų vykdymo požiūriu. Tik 1731 m. žiemos sesijoje, perskaičius skyrių, prokuratoriui pavesta uoliau rūpintis be testamentu mirusių kolegų palikimu (t. IX, p. 187). Kita vertus, (perdėtas?) prokuratoriaus uolumas jam pačiam galėjo baigtis blogai. 1621 m. žiemos sesijoje kan. Jonas Kazakevičius ir Laurynas Dirvoniškis apkaltino kan. Matą Babinovskį, kad šis užvažiavo mirusio kan. Kristupo Dirvoniškio valdas. Babinovskis gynėsi konstitucijų straipsniais (jų numeriams įrašyti palikta vietos, kuri, deja, taip ir liko tuščia; galbūt būtent kn. III, sk. 1?), esą jis, kaip vyriausias kanauninkas, surinko ir surašė velionio turtą, o kaip prokuratorius ir rinko činšą iš kan. Dirvoniškio administruoto Lankos Lauko dvaro (t. I, l. 33v). Galbūt reaguodama į šį atvejį (ir minėdama šį konstitucijų punktą) kapitula 1622 m. vasaros sesijos metu kreipėsi į vyskupą su prašymu, kad ji, kaip korporacija (o ne kuris nors vienas jos narys), turėtų teisę disponuoti testamentu nepalikusio kolegos turtu ir surengti velionio laidotuves iš lėšų, gautų išpardavus jo turtą (t. I, l. 44r).

Kn. III, sk. 3. Dėl testamentų

Galbūt į šį konstitucijų skyrių (nors įvardytą „De dispositione“) referuota 1694 m. žiemos sesijos metu. Jo skaitymas paakino prelatą arkidiakoną ir sesijos pirmininką Vincentą Valavičių apsiimti kuo greičiausiai sumokėti kapitulos prokuratoriui 400 lenkiškų auksinų. Reikalas tas, kad po kan. Samuelio Konaževskio mirties aikštėn iškilo daug jo skolų kapitulai. Norėdamas palengvinti kolegų sielą, prelatas Valavičius nusprendė jo skoloms padengti skirti minėtą sumą – taip jis įkainojo andai tuometinio kapitulos prokuratoriaus Konaževskio jam padovanotą auksinę grandinę (t. V, p. 30).

Kn. III, sk. 4. Dėl paveldėjimo mirus testamentu nepalikusiam kapitulos nariui

1670 m. žiemos sesijos metu skaitant šį skyrių atkreiptas dėmesys į frazę, kuria velionio turtą surašydinti turi vyskupas (arba jo generalinis vikaras) ir kapitula (t. III, l. 20v). 1692 m. žiemos sesijoje šis skyrius irgi skaitytas itin dė-

mesingai, o kapitulos aktuose gana detalai referuotas jo turinys (t. IV, l. 63r). 1739 m. žiemos sesijoje svarstant mirusio kanauninko palikimo reikalus, perskaitytas šis skyrius, iš kurio tapo aišku, kad kapitula ir vyskupas turi paskirti savo įgaliotinius, kurie surašytų ir paskirstytų velionio turtą. Tai konstatavus nutarta kreiptis į vyskupą, kad šis paskirtų savo įgaliotinį (t. X, l. 66r). Tas pats reikalas svarstytas ir tų pačių metų vasaros sesijoje: perskaičius tą patį konstitucijų punktą net dvi dienas svarstytas kapitulos ir vyskupo įgaliotinių kompetencijos santykis (t. X, l. 81r). 1746 m. vasaros sesijoje velionio kan. Juozapo Petravičiaus palikimo reikalai, remiantis šiuo konstitucijų skyriumi, pavesti kan. Motiejui Steckiui ir kan. Antanui Juškevičiui (t. X, l. 189v).

1731 m. žiemos sesijoje perskaičius šį skyrių, kapitulos prokuratorius kan. Jurgis Liaudanskis pasiskundė, kad po prelado dekano Antano Bialozoro mirties į jo valdytą Betygalos dvarą prokuratoriaus pasiūstas įgaliotinis, bajoras Mackevičius, nebuvo įsileistas surašyti velionio turto (t. IX, p. 178).

Kn. III, sk. 6. Dėl malonės metų

Šis konstitucijų skyrius numatė iš kapitulos nario beneficijos gaunamų pajamų paskirstymą tarp mirusio prelado / kanauninko ir jo įpėdinio atitinkamoje valdoje tais metais, kai nuosavybės savininkas keitėsi (pavyzdžiui, kapitulos nariui mirus pirmą metų ketvirtį, jo palikimui turėjo būti priskiriama ketvirtadalis metinių pajamų, o įpėdiniui – trys ketvirtadaliai, jei beneficijos savininkas mirtų antrą ketvirtį, pajamos būtų dalijamos perpus, ir t. t.). 1686 m. vasaros sesijos metu perskaičius šį skyrių, kažkoks sprendimas (dėl konkretaus pajamų pasidalijimo atvejo?) atidėtas kitai sesijai. Ta pačia proga nurodyta, kad abu valdytojai – senasis ir naujasis – su prokuratoriaus žinia į kapitulos aktus įrašytų perduotų / perimtų valdų inventorių, ir pabrėžta, kad nė vienas kapitulos narys, nepagerinęs savo valdų būklės, neturi teisės dalyvauti opcijoje (t. IV, l. 40r).

Kn. III, sk. 8. Dėl draudimo nuomoti dvarus pasauliečiams

1802 m. žiemos sesijos metu kapitula leido prelatui prepozitui Simonui Giedraičiui, reziduojančiam Šiluvoje ir negalinčiam asmeniškai administruoti beneficinės Raudėnų valdos, ją išnuomoti trejiems metams vienam bajorui. Kiti kapitulos nariai įspėti, kad nedrįstų nuomoti valdų be vyskupo ir kapitulos žinios, atkreipiant dėmesį į konstitucijų III knygos 9 [sic!] skyrių (t. XI, p. 149).

Novelos, sk. 3. Dėl vyskupo ir kapitulos stalo valdų bei dvarų revizijos kasmet prieš generalinę kapitulos sesiją

Šiuo Domanovskio novelų skyriumi buvo nustatyta, kad vyskupo ir kapitulos valdas kasmet vizituotų kapitulos prokuratorius, o paties prokuratoriaus nuosavybę – vyriausias (pagal stažą) kanauninkas (senjoras). 1623 m. vasaros sesijoje, paisydamas konstitucijų, vyskupas Stanislovas Kiška panoro atnaujinti tokios kasmetinės valdų revizijos praktiką; kapitula sutiko, palikdama tai vyskupo valiai ir potvarkiui (t. I, l. 53r). Kitoje (1623 m. žiemos / Advento) sesijoje prokuratoriui pavesta reviduoti ir išmatuoti kapitulos ir vyskupo valdas bei išklausti skundų po Šv. Jurgio šventės (1624 IV 23), aprašant ne vien valdomas, bet ir ginčijamas žemes bei valdinius (t. I, l. 58v–59r). Kaip matyti iš 1625 m. gruodžio sesijos, revizijos dar nebuvo buvusios atliktos (pastaruoju metu – dėl maro epidemijos pavojaus, tad nutarta dar palaukti, kol bus saugu) (t. I, l. 70v). 1632 m. žiemos (Advento) sesijos metu prokuratoriui vėl buvo priminta, kad šis atliktų reviziją, paisydamas kapitulos nutarimų ir statutų, drauge su dar vienu kolega iš tos pačios kapitulos (t. I, l. 99v). 1634 m. spalio 2 d. kapitula kreipėsi (į naująjį vysk. Tiškevičių?) su prašymu, kad jei bus paskelbta vyskupo stalo valdų revizija, revizorius, remiantis kapitulos konstitucijomis, būtų renkamas iš kapitulos narių (t. I, l. 95v).

Reviziją atlikti prokuratoriui vėl pavesta 1669 m. vasaros sesijoje, perskaičius atitinkamą konstitucijų skyrių (nes iki šiol nebuvo atliekamą; turi būti atlikta rugsėjo pradžioje), ir 1675 m. vasaros sesijoje (prokuratorius turįs atlikti reviziją „remdamasis įstatymais ir konstitucijomis“) (t. III, l. 18v–19r, 69v). Kai kuriais atvejais paraginimai prokuratoriui atlikti jam priklausančią pareigą buvo susiję su konstitucijų skaitymu. Galbūt turint omenyje čia aptariamą konstitucijų skyrių (nors nurodytas tik kn. I, sk. 22) 1715 m. vasaros sesijoje nutarta atnaujinti nustatytą praktiką ir prelatų bei kanauninkų valdų reviziją pavesta atlikti kan. Antanui Bialozorui drauge su prokuratoriumi kan. Jurgiu Liaudanskiu (t. VIII, l. 2r). 1741 m. vasaros sesijoje, perskaičius skyrių, prokuratoriui pavesta atlikti visų kapitulos narių rezidencijų reviziją (t. X, l. 119r). Galiausiai 1808 m. vasaros sesijoje, perskaičius čia aptariamą skyrių, prokuratoriui nurodyta prie progos (tačiau ne vėliau kaip iki 1809 m. žiemos sesijos) atlikti vyskupo valdų reviziją ir ateinančios sesijos metu pristatyti pranešimą apie jos rezultatus (t. XI, p. 215).

Novelos, sk. 5. Dėl pinigų pateikimo refekcijoms

Šiuo novelų straipsniu nustatyta, kad prelatas arkidiakonas ir kanauninkai į refekcijų (kasdienių dalybų prie katedros reziduojantiems prelatams ir kanauninkams) fondą per metus turi sumokėti 200 auksinų (pusę – vasaros generalinės sesijos metu, kitą pusę – per Kalėdas). 1647 m. vasaros sesijos metu, remdamiesi Tridento susirinkimo nutarimais bei kapitulos konstitucijomis, ir visi kiti prelatai (išskyrus prepozitą Paulių Puziną) pritarė tokiai sistemai, kai buvo perskirstoma dalis kapitulos narių pajamų, skatinant reziduoti prie katedrinės bažnyčios (t. II, l. 5v).

Novelose numatyta konkreti įmokų refekcijoms suma (200 grašių) vėliau buvo modifikuota. 1613 m. gruodį po atliktos katedros vizitacijos vysk. Mikalojui Pacui užklausus apie refekcijas, paaiškėjo, kad dėl menkų kanauninkų pajamų tokia sistema nefunkcionuoja. Vyskupas, norėdamas, kad prie katedros reziduotų kuo daugiau kapitulos narių ir atliktų tarnystę katedroje Vilniaus ir kitų kapitulų pavyzdžiu, refekcijoms iš savo stalo valdų paskyrė 300 auksinų išmoką ir nurodė, kad refekcijos būtų išmokamos kartą per savaitę, šeštadieniais (Vilniaus kapituloje tai buvo atliekama penktadieniais, žr. statutą Nr. [52]). Kapitulos nariai savo ruožtu, atsižvelgę į Tridento susirinkimo nutarimus ir Vilniaus (*sic!*) kapitulos statutus bei papročius, sutiko refekcijoms paskirti trečdali savo gaunamų įplaukų (t. A, l. 29v, 31r–32r). Tokia įmokų proporcija prigijio ilgam. Po dviejų šimtmečių, 1821 m. žiemos sesijoje, prel. arkidiakonas Ignacas Giedraitis spaudė sumažinti jam įmoką už refekcijas, tačiau kapitula atsakė ir paliko tokio paties dydžio – trečdaliao pajamų – mokesį. Argumentuojant tokį sprendimą buvo pasiremta konkrečiais Tridento susirinkimo nutarimų punktais, „Žemaičių kapitulai skirtos Konstitucijos“ („Konstytucyi dla Kapituły Żmudzkiey postanowioney“) nuostatu, taip pat tuo, kas vyskupo ordinaro buvo įvesta kapituloje ir patvirtinta specialiomis tos kapitulos konstitucijomis („i co wskutek tegoż prawa przez Dyecezalnego Biskupa w Kapitulę Żmudzkiey zaprowadziło, co też osobnemi Konstytucyami dla teyże Kapituły utwierdziło“), galiausiai – jau ilga tokios praktikos tradicija (t. XII, p. 214–216).

Vietoj išvadų. „Medininkų bažnyčios konstitucijos“, formaliai galiojusios kiek daugiau nei 350 metų, itin veiksmingai lėmė Žemaičių katedros kapitulos gyvenimą gerus du šimtmečius (nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio). Šiuo laikotarpiu jos buvo intensyviai skaitomos, gaivinamos, komentuojamos ir aktualizuojamos; jų atminimas ir pažinimas – tarsi *fides ex auditu* (Rom 10, 17) – buvo

palaikomas visų pirma ne teksto skaitymu ir jo multiplikavimu, o daugmaž reguliarium klausymu. Konstitucijų korpusą keliomis progomis (1637 m. – vysk. Jurgio Tiškevičiaus, o XVIII–XIX a. sąvartoje – pačios kapitulos ir vysk. Juozapo Arnulfo Giedraičio iniciatyva) norėta papildyti ir pertvarkyti, tačiau šis teisės sąvadas atlaikė visus formalių revizijų sumanymus. Kita vertus, istoriškai kintanti gyvenimo realybė kūrė neišvengiamą teisinio reglamentavimo inovacijų būtinybę. Ją atliepiančias įvestų naujovių buvo pristatomos kaip savotiški konstitucijų įskiepai, išaugę iš senųjų nuostatų dvasios, minties ar inspiracijos.

Constitutions of the Chapter of Samogitian Cathedral: Letter, Spirit, Life

LIUDAS JOVAIŠA

Keywords: cathedral chapter of the diocese of Samogitia, constitutions (statutes) of the cathedral chapter, acts of the cathedral chapter, Roman Catholic Church in Early Modern Lithuania.

Summary. The aim of the paper is to examine implementation of the laws of the cathedral chapter of the diocese of Samogitia according to the acts of the general sessions of the chapter (for the period from 1613 to 1913). The corpus of the constitutions, or statutes of the chapter was created in 1561–62 by the famous mid-16th century Lithuanian lawyers, Canon Pedro Ruiz de Moros (Petrus Roysius) and Bishop Joannes Domanowski. Despite the fact that already in 1637 Bishop Georgius Tyszkiewicz added some new constitutions (published in the annex of the paper), and there were subsequent attempts to ‘modernize’ the old corpus of the constitutions in the late 18th – early 19th century, the Roysian statutes retained their validity and exceptional authority in the life of the Samogitian cathedral chapter as long as 1925 when the old statutes were fundamentally revised.

The constitutions predominantly influenced decisions of the chapter via hearing and memory. Due to the limited copies of the text which had to be not too much multiplied in order to preserve secrecy, majority of canons were aware of the contents of the constitutions from reading aloud (usually, in fragments than *in extenso*) during the general sessions of the chapter. Perhaps this could explain occasional cases of erroneous allusion to the text of the constitutions in the decisions of the chapter. In some other cases, aspiration to ground the decisions of the chapter with solid arguments could inspire canons to invoke hardly definable ‘spirit’ (*mens*) of the constitutions. However, usually the constitutions were quoted correctly; the cases of clear reference to specific articles of the constitutions found in the acts of the general sessions of the chapter are listed and described in the final part of the paper.

Priedas

Vysk. Jurgio Tiškevičiaus paskelbtos Žemaičių katedros kapitulos konstitucijos (1637)

Konstitucijų tekstas (kapitulos notaro Jono Banevičiaus atliktas nuorašas) išlikęs 1620–1638 m. Žemaičių katedros kapitulos aktų knygoje, saugomoje Lietuvos valstybės istorijos archyve (f. 696, ap. 2, b. 799, l. 133r–144r). Publikuojant tekstą konstitucijos patogumo dėlei sunumeruotos arabiškais skaitmenimis laužtiniuose skliaustuose; gausios standartinės ir neabejotinos santrumpos išskleistos jų nežymint, kitos pažymėtos laužtiniais skliaustais. Klaidos taisytos pagrindiniame tekste, išnašose nurodant originalo užrašymą; abejotinai perskaitytos vietos pažymėtos klaustuku laužtiniuose skliaustuose. Neperteikti nuolat pasitaikantys sistemingos specifinės, tam laikotarpiui būdingos rašybos atvejai (pavyzdžiui, perraše *ij* keista į *ii*, *i* arba *y*; *u* ir *v* rašyta pagal tarimą), neįprasti diakritiniai ženklai (pavyzdžiui, *à*, *è*, *ò*), specifinis didžiųjų raidžių rašymas (pavyzdžiui, „CHori“, „DEcreto“, „ArchiEpiscopi“, „viceDecano“). Palikti paskiri ypatingesnės rašybos atvejai pažymėti [*s*], spėjamai iškraipyta (defektuota) teksto vieta – [*ss*]. Modernios vartosenos pagrindu pertvarkyta didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba; iš esmės koreguota skyryba, nežymiai – žodžių rašymas kartu / atskirai (originalė rašyta *in continenti*, *in dubitatam*, *infuturum*, *extra ordinariis*). Kritiniame aparate vartotos santrumpos: *adscr* – *adscriptum*, *al* – *alio* (-ia), *atram* – *atramento*, *cor* – *correctum*, *del* – *deletum*, *illeg* – *illegibilis* (-es), *m* – *manu*, *mg* – *in margine*, *ms* – *in manuscripto*.

/133r/ Georgius Tyszkiewicz, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Mednicensis et Samogitiae⁵³

Admodum reverendis dominis praelatis et canonicis totique capitulo et clero ecclesiae nostrae cathedralis salutem in Domino. Licet ecclesiam cathedralem Samogitiae, sponsam nostram, legibus et antiquis statutis probe munitam et decoratam in praesenti visitatione comperimus, quia tamen intermissa nonnullarum constitutionum exequ[uti]one, nonnullarum vero interpretatione non debita et complurimis aliis subsequentibus erroribus splendorem eiusdem ecclesiae aliqua ex parte diminutum esse intelleximus, ob id pro debito officii nostri pastoralis reformatione illius, quan-

tum in nobis, consulere volentes, participato consilio et consensu capitulari nostri accedente⁵⁴ omnes anteriores huius ecclesiae constitutiones reassumpsimus, plerasque declaravimus ac novas adiunximus, prout temporum varietati credidimus expedire; ipsasque⁵⁵ praesentibus ad notitiam, quorum interest, deducendas et publicandas decrevimus, omnes et singulos ad observationem illarum adstringentes, sub paenis iisdem constitutionibus insertis et irremisibiliter⁵⁶ in ipsarum temerarios⁵⁷ transgressores extendendis⁵⁸. /133v/ Datum in ecclesia nostra cathedrali Mednicensi die ultima iunii anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo septimo.

Tenor huiusmodi constitutionum seu decretorum, et est talis.

[1] De non faciendis amplius canonicis gratialibus seu supernumerariis, futura successione ad primo vacantem canonicatum

Ea quae fiunt contra iuris praescriptum et sacrorum canonum sancita, decens est et honestum, ut congruis refrenentur remediis. Et quia retroactis annis quidam praesbyter [s] ad importunitatem petentium et quodam respectu minus convenienti in canonicum⁵⁹ ecclesiae nostrae cathedralis ultra statutum⁶⁰ praelatorum et canonicorum novem personarum numerum (videlicet suffraganei, archidiaconi, praepositi et sex canonicorum) fuerat receptus, per cuius receptionem capitulo nostro illiusque iuribus et statutis non modicum irrogatum fuit praeiudicium; propterea huiusmodi receptionibus canonicorum superfluis cum consilio capituli nostri viam praecludere cupientes, statuimus hac lege in perpetuum valitura, quod de caetero nullus clericus cuiuscunque⁶¹ condicionis [s] existens in nostra /134r/ ecclesia sub quacunque forma vel colore verborum recipiatur in canonicum gratialem et in fratrem supernumerarium. Si vero secus fuerit factum, taliter recepto nullum ius suffragetur, nec ab aliis fratribus in choro et capitulo pro canonico habeatur.

54 *ms* accedenti

55 *ms* ipsaque

56 *ms* irremisibiliter; m *cor*

57 *ms* temperarios

58 *ms* extendendas [?]

59 nostrae *del*

60 *ms* statum

61 *et del*

[2] De non admittendis⁶² resignationibus canonicatum reservato eiusdem praestimonio

Manifesti est iuris resignationes condicionatas [s] non nisi de speciali consensu Sanctae Sedis Apostolicae recipi debere. Quia vero in praesenti visitatione deductum est quendam praesbyterum [s] non multo ante ad titulum duntaxat canonicatus resignati fuisse promotum, eiusdem canonicatus praebenda resignati reservata, proinde occurrendo huiusmodi inconvenientiis, ut imposterum taliter promotus in ecclesia nostra cathedrali pro canonico non habeatur, statuimus.

[3] De bonis mensae episcopalis non alienandis

Sacrosancte⁶³ antiquis statutis decretum est, ut bona mensae episcopalis in vim patrimonii ecclesiae cathedralis applicata integra et intacta conserventur. Quia vero mensam nostram episcopalem per /134v/ praedecessores nostros diversimode esse diminutam comperimus, ob id decernimus, ne sub quocunque colore, titulo, arte vel ingenio ad quarumcunque⁶⁴ personarum petitionem vel instantiam imposterum alienationes bonorum mensae episcopalis fiant, uti agrorum, subditorum, silvarum et aliorum, quocunque nomine censeantur, nec in huiusmodi alienationes venerabile capitulum nostrum ullo modo consentire praesumat, salvis nihilominus foundationibus ecclesiarum parochialium exigente necessitate.

[4] De meliorandis praestimoniis et curiis canonicalibus

Contravenire constitutionibus huius ecclesiae cathedralis illiusque capituli temere sine periurio non posse liquidi iuris est, et iuramenti formulae ab omnibus receptis in ecclesiam⁶⁵ super servandis statutis capituli praestandi consentaneum est. Et quia nonnulli ex dominis canonicis contra expressam dispositionem legis perpetuae huius capituli non modo conditionem praestimoniorum et curiarum canonicalium meliorem non reddiderunt, sed, quod inconvenientius, notabiliter deteriorem fecerunt, tum subditos suorum praestimoniorum novis gravaminibus et iniustus exactionibus /135r/

62 *ms* admittendis

63 *ms* sacrosanctae

64 *m cor*

65 *ms* ecclesiarum

gravarunt, silvasque quoque ad vehendum exciderunt et distribuerunt, huiusmodi autem deformitates et incommoda⁶⁶ animadvertimus eo contigisse, quod a tempore multo revisio curiarum et bonorum capitularium intermissa sit. Proinde reassumendo⁶⁷ antiquum statutum huius capituli super praemissis factum⁶⁸ statuimus, ut infra decursum huius anni procurator capituli omnes praebendas et curias praelaturarum et canonicatum, illarumque villas, subditos, praedia, molendina, stagna, lacus, silvas et agros, aliaque pertinentia quam diligentissime visitet et revideat, et super iisdem ordinatissime conscriptum inventarium praevia, si expedire videbitur, agrorum fideli commensuratione nobis praesentet, sub paena arbitraria con negligentem procuratorem irremissibiliter⁶⁹ extendenda, ad eum effectum, ut nos successive contra deteriorantem conditionem praestimoniorum et curiarum iuxta exigentiam iuris dante Deo procedamus et subsequentibus desolationibus ac ruinis hac ratione pro debito officii nostri occurramus.

[5] De visitatione ecclesiarum parochialium, quae a canonicis legitime et canonicè possidentur

/135v/ Hac lege cautum esse volumus, ut beneficia curata, si quae canonici ecclesiae nostrae cathedralis suffragante sibi dispensatione Sanctae Sedis Apostolicae insimul cum canonicatu retinuerint, visitationi duntaxat nostrae sint obnoxia, eximentes eosdem canonicos a visitatione archidiaconorum et decanorum.

[6] De iudice ad tribunal Magni Ducatus Lithuaniae deputando

Vulgata iuris est regula: quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari. Cum autem consuetudine quadam (potius corruptela dicenda est) introductum sit in eam ecclesiam, quod iudex ad iudicia tribunalitia suffragiis non nisi capituli nostri hactenus eligatur, nos, attendentes in iudiciis tribunalitiis non tantum capituli causas, sed etiam nostra et ecclesiarum dioecæsis [s] nostrae negocia [s] tractari, regimen quoque dictae ecclesiae cathedralis, prout et universae diaecesis [s] ad episcopum pleno iure

66 *ms* incomoda

67 *ms* reasumendo

68 *Agitur de constitutione „De revisione curiarum et bonorum episcopalium et capitularium ante capitulum generale quotannis facienda“ (novellae, cap. III).*

69 *ms* irremissibiliter

pertinere, propterea statuimus, ut abhinc simultaneis, videlicet episcopi et capituli, suffragiis spiritualis persona, habilis et idonea, ad huiusmodi condigne obeundum officium assumatur.

/136r/ [7] De actis capitularibus

Interest multum ecclesiae nostrae cathedrali illiusque capitulo, ut acta decretorum et constitutionum capituli munde descripta et compacta serventur. Quae cum in praesenti visitatione indigesta et inordinata comperimus, volumus, ut infra decursum unius anni pulchre et distincte describantur, et successive⁷⁰ in actis omnes et singulae causae, tum etiam decreta cuiusque capituli per notarium iuratum connotentur. Ut autem decreta capitularia plenam et indubitam fidem habeant, decernimus, quatenus eodem die, quo concludetur capitulum, omnia decreta, quae in huiusmodi capitulo fuerint sancita, clara voce in facie capituli legantur, statimque a praesidente illius capituli subscribantur.

[8] De praestimonio spiritualibus et saecularibus⁷¹ non arendando absque licentia episcopi

Licet in statutis capitularibus exstet constitutio „De praestimonio laicis non locando“⁷², nos tamen, undiquaque bono capituli /136v/ consulere volentes, decernimus, ut domini canonici non tantum seculari personae, sed etiam spirituali bona capituli absque speciali licentia nostra in scriptis concedenda arendare [non] possint, seu alio quovis titulo iuris et contractu concedere retinenda, paenas ob eam rem in iure sancitas in tales, qui contrarium facerent, duplicando.

70 *ms* successive

71 *ms* secularibus

72 *Lib. III, cap. 8* („De praestimonio laicis non locando seu arendando“).

[9] De possessione⁷³ bonorum Dokszyce⁷⁴, Kołtyniany⁷⁵ et parochiae Viduclensis⁷⁶

Etsi laudatissimae memoriae reverendissimus Stanislaus Kiszka, episcopus Samogitiae⁷⁷, bona sua haereditaria, Dokszyce appellata, mensae nostrae episcopali officiose, videlicet coram iudicio tribunalitio Magni Ducatus Lithuaniae, inscripsit⁷⁸, simulque ex fructibus et proventibus eorundem bonorum certam partem ad usum et provisionem suffraganei, tum etiam in distributiones eiusdem ecclesiae nostrae cathedralis capituli assignavit, aliisque pensionibus (prout latius in literis foundationis continetur) eadem bona oneravit, ea conditione apposita, ut huiusmodi bona cum omnibus pertinentiis episcopi Samogitiae possideant et ad solutionem pensionum in dictis literis foundationis contentarum sint adstricti, nos tamen, certis iisque rationabilibus causis moti, /1371/ potissimum vero conditioni et provisioni dominorum canonicorum, quam satis tenuem esse adinvenimus, consulere cupientes, ut videlicet et ecclesiae cathedrali commodius deservire, et statum suum competenter sustinere possent, habito ante omnia ea super re maturo⁷⁹ consilio, possessorio⁸⁰ iuri, quod nobis super iisdem bonis competeat, renunciandum libere et benevole decrevimus, prout de facto renunciavimus, ea⁸¹ denique bona Dokszyce in possessionem⁸² capituli nostri perpetuam dimisimus, ita tamen, ut domini canonici ad solutionem pensionum iuxta continentiam literarum foundationis omnino teneantur. Quia vero praefatus reverendissimus olim Kiszka episcopus bona mensae episcopali assignare (prout patet ex iisdem literis foundationis) intendebat, reservata sibi nihilominus super eo ulteriori dispositione, qua postmodum ad effectum non deducta placuit divinae Maiestati eundem episcopum ex huius vitae statione evocare, proinde nos huiusmodi negotium [s]

73 *ms* possessione

74 *Dokšycy, oppidum, sedes districtus in hodierna Alba Russia.*

75 *Kaltinėnai, sedes ecclesiae parochialis in districtu Šilalensi.*

76 *Viduklė, sedes ecclesiae parochialis in districtu Raseinensi.*

77 *Stanislaus Kiszka, ep. Samogitiae (1618–1626).*

78 *Fundatio ep. Stanislai Kiszka die 8 maii anno 1621 in tribunali Magni Ducatus Lithuaniae roborata fuit; textum eiusdem vide: „Codex Medicensis seu Samogitiae dioecesis“, ed. Paulus Jatulis, vol. II (1609–1626), no. 76 (p. 111–116).*

79 *ms* rematuro

80 *ms* possessorio

81 *cor*

82 *ms* possessionem

determinantes, volentesque omnia et singula bona ad mensam nostram episcopalem pleno iure ex antiquo pertinentia integra et intacta conservare, de mutuo⁸³ capituli nostri consilio decrevimus dicta bona Koltyniany a mensa nostra episcopali nulla ratione potuisse nec in praesenti posse alienari sine notabili detrimento reddituum episcopalium, eademque bona in pristinum statum restituenda et per episcopos in perpetuum /137v/ retinenda statuimus. Ut nihilominus iidem suffraganei onera suffraganeatus de iure et consuetudine sibi incumbentia sustinere, tum etiam dignitatem suam episcopalem decenter tueri valeant, sumam⁸⁴ pecuniae quadringentorum florenorum polonicalium ex redditibus bonorum Dokszyce, vigore eiusdem foundationis Kiszkanæ ad mensam nostram episcopalem pertinentem, in suffraganeum Samogitiae perpetuo transfundimus, iusque universum et interesse ad eandem pecuniam quadringentorum florenorum, prout ad summam sexcentorum florenorum et aequalem distributionum portionem pleno iure competere sancimus. Cum autem in praesenti reverendissimus dominus Ioannes Wyszemirsky suffraganeus⁸⁵ huiusmodi bona Koltyniany nullo sibi iure suffragante de facto possideat, intuitu ipsius meritorum eundem circa possessionem⁸⁶ bonorum Koltyniany mensae episcopalis ad vitae duntaxat illius tempora conservamus et eousque vicissim nobis et successoribus nostris ius percipiendi quadringentos florenos ex fructibus bonorum Dokszyce competere declaramus. Praeterea quandoquidem in eadem visitatione plenam assumpsimus informationem, quomodo reverendissimus olim Nicolaus Pac, episcopus Samogitiae⁸⁷, parochiam Viduclensem diocæsis [s] nostrae pensione trecentorum florenorum oneraverat ad effectum distributionum, successive vero reverendissimus Stanislaus Kiszka, episcopus Samogitiae, eliberata parochia Viduclensi a statuta pensione, sub certis redditibus bonorum Dokszyce /138r/ easdem distributiones assignavit et inscripsit, nos etiam, innovan[tes] eiusmodi sanctam et laudabilem ordinationem antecessoris nostri, declaramus parochiam Viduclensem esse perpetuo liberatam ab huiusmodi pensione, iamque hoc idem beneficium, uti curam animarum habens annexam, a capitulo nulla ratione posse teneri, nullumque ius eidem capitulo ad huiusmodi beneficium unquam competere, quin imo nec literas commissionis a Sancta Sede Apostolica su-

83 *ms* demutuo

84 *ms* sumam

85 *Ioannes Wyszemirski, canonicus, postea primus praelatus praepositus Samogitiae, denique primus episcopus suffraganeus Samogitiae (1627–1641).*

86 *ms* possessionem

87 *Nicolaus Pac, ep. Samogitiae (1610–1618).*

per refectionibus anno millesimo sexcentesimo quinto decimo, quarto die Ianuarii emanatas posse in praemissis illi suffragari, cum illustrissimo domino nuncio apostolico non fuerint praesentatae, nec ab eodem autoritate delegata confirmatae, iam vero nunc obstante fundatione Kizkana executionem earum quoad parochiam Viduclensem minime procurandam censemus.

[10] De literis commissionis a Sancta Sede Apostolica super bonis Dokszyce emanatis⁸⁸

Sufficienter deductum est in praesenti visitatione, quomodo quaedam persona⁸⁹ desiderio adipiscendi suffraganeatum Samogitiae, de nova radice a reverendissimo olim Kizka episcopo, ut praemissum est, erectum, certas literas commissionis⁹⁰ a Sancta Sede Apostolica ad illustrissimum eiusdem Sedis nuncium, apud divae recordationis /138v/ Sigismundum tertium, Poloniae regem, commorantem, anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, die quinto augusti emanatas impetravit, praeter scitum et expressam voluntatem reverendissimi olim Kizka, episcopi fundatoris. Hae autem literae commissionis cum contineant petitionem subreptitiam super ordinandis bonis Dokszyce, et manifeste contrariam menti fundatoris, illiusque dispositioni et inscriptioni officiosae, coram iudicio tribunalicio [s] Magni Ducatus Lithuaniae die octava maii anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo recognitae repugnantem, tum quod huiusmodi literae commissionis ad praesens non fuerint illustrissimo domino nuncio apostolico praesentatae, nec suum aliquo modo effectum sortitae, propterea accedente nostro mutuo et capituli consensu contra easdem literas commissionis, excipiendo fundationem et ordinationem antierius per eundem piae memoriae episcopum super iisdem bonis Dokszyce factam⁹¹, opponimus, eandemque⁹², uti ecclesiae cathedrali magis proficuum, iuxta superius decretum nostrum visitationis recipimus et admittimus, statuentes, ut capitulum quamprimum ad illustrissimum dominum nuncium apostolicum recurrat, illiusque autoritate huiusmodi literas commissionis

88 i cor

89 *Probabiliter sermo est de Nicolao Povetrio, canonico (1621–1622, et denuo ante mortem, i. e. usque ad annum 1644), et praelato archidiacono (1622–1634) Samogitiae. Nominatio eius in episcopum suffraganeum a Sede Apostolica nunquam confirmata erat.*

90 *ms* commissionis

91 *ms* facta

92 *ms* eademque

irritari et annihilari, et quae de iure venerint, concedi imploret, salvo tamen decreto nostrae visitationis super bonis Dokszyce facto per omnia manente.

/139r/ [11] De curia suffraganei aedificanda

Luri est consentaneum et rationi eum, qui succedit in commoda, etiam in onera succedere debere. Et quia reverendissimus olim Kiszka episcopus⁹³ in literis foundationis et inscriptionis bonorum Dokszyce, dum suffraganeis annuam provisionem inscripsit, insimul et locum pro curia eorundem et horto quinque iugerum assignavit ultra stagnum episcopale ad iter versus Vierzoviany, non procul a Zauderis [?], boiaris nostris episcopalibus. Proinde inhaerentes huiusmodi ordinationi statuimus, ut reverendissimus dominus suffraganeus modernus intra decursum duorum annorum curiam seu competentem domum in loco assignato aedificet. Quod si intra hoc tempus praesens decretum exequi neglexerit, extunc capitulum invigilet, ut ex redditibus bonorum suffraganeo debitis huiusmodi aedificia competenter⁹⁴ exstruantur.

[12] De capitulis particularibus non intermittendis⁹⁵

Cum et constitutione provinciali cautum sit, et consuetudine observatum, ut canonici ecclesiae cathedralis tertiam partem pro fabrica /139v/ templi contribuant; Pacoviana quoque constitutio in visitatione lata⁹⁶ disposuit, quatenus domini canonici saepius in particularibus capitulis consultant de ordine, munditie et regimine eiusdem ecclesiae, proinde nos, innovan[tes] eam dispositionem, fraterne monemus admodum reverendos dominos canonicos, uti immediata membra nostra, qui etiam senatores Ecclesiae et digniores consilarii nostri appellantur, ut omnibus bonum praestent exemplum in hac ecclesia, et pro debito officii sui diligenter attendant ad⁹⁷ decus et honorem ecclesiae nostrae cathedralis.

93 suffraga[neus?] *adscr al m mg*

94 *co cor*

95 *adscr al m et al atram: ratione Fabricae Ecclesiae Cathedralis; item mg adscr diverso atram NB*

96 *Agitur de decretis reformationis in visitatione generali ab ep. Nicolao Pac peracta mense decembri an. 1613 latis.*

97 *cor*

[13] De capitulis in domibus privatis non celebrandis

Authoritati et honori capituli nostri consulen[do] statuimus, ut deinceps capitula generalia et particularia non in privatis domibus canonicalibus, sed in ecclesia cathedrali in loco ad id assignato inchoentur, continuentur, ibidemque concludantur modo et ordine in antiquioribus statutis praescriptis, decernentes statuta et decreta in privatis domibus capitulariter lata nullum habitura robur.

[14] De sepulturis

Ad evitandos fautores ex motu sepulchrorum erumpentes, aliisque rationibus inducti statuimus, ut deinceps, exceptis praelatis, canonicis et vicariis /140r/ ecclesiae nostrae cathedralis, nullus tam spiritualis, quam secularis [s] absque speciali nostro et totius capituli Samogitiae consensu in ecclesia nostra cathedrali sepeliri possit aut debeat.

[15] De celebrandis vigiliis et missis pro defunctis episcopis, praelatis et canonicis ecclesiae cathedralis insimul finito capitulo generali

In proxime praeterita synodo nostra diocaesana [s]⁹⁸ decrevimus, quatenus constitutio provincialis de missis pro defunctis celebrandis⁹⁹ (quae [?] continetur libro 3 titulo „De sepulturis“¹⁰⁰) in executionem deducatur, quam et praesenti visitatione innovan[do] statuimus eandem constitutionem in omnibus punctis a dominis canonicis in ecclesia nostra cathedrali observandam fore et esse, cuius quidem constitutionis tenor sequitur et est talis:

„Quia ecclesiarum cathedralium praelati et canonici confratres in Christo ex approbata consuetudine nuncupantur, et ideo ut ex confraternitate huiusmodi aliquis fructus proveniat animabus, statuimus, ut postquam praelatus vel canonicus cathedralis ecclesiae obierit, superstites praelati et canonici, cum primum obitus defuncti ad eorum notitiam pervenerit, quivis praelatus pro anima principalis praelati, id est archiepiscopi /140v/ vel episcopi, sex missas cum totidem vigiliis, pro anima vero aequalis prae-

98 *Agitur de synodo dioecesana Samogitiae anno 1636 ab ep. Georgio Tyszkiewicz celebrata.*

99 *Hic sermo est de constitutione lata in synodo provinciali ab archiep. Gnesnensi Nicolao Trqba a. 1420 celebrata.*

100 *Agitur de actis synodi dioecesanae Samogitiae anni 1636, postea typis vulgatis.*

lati defuncti tres missas cum totidem vigiliis absolvere per se vel per alium teneatur¹⁰¹, canonicus vero pro anima principalis praelati, id est archiepiscopi vel episcopi, tres missas cum totidem vigiliis, pro anima vero inferioris praelati vel canonici unam missam cum vigiliis similiter per se vel per alium, quam cito commode poterit, virtute fraternitatis et statuti huiusmodi dicere sint adstricti¹⁰², in quo ipsorum conscientias oneramus.¹⁰³ Hactenus constitu[tio] provincial[is].

Quia vero pro animabus in purgatorio detentis ferventius et frequentius orare sanctum est, idcirco statuimus, consulentes saluti ecclesiae cathedralis episcoporum, tum etiam praelatorum et canonicorum, fratrum nostrorum, ut singulis annis finitis capitulis generalibus post vesperas decantentur vigiliae pro episcopis, praelatis et canonicis huius ecclesiae defunctis, et postmodum die crastina mane celebretur in eadem ecclesia missa defunctorum, cui, prout et vigiliis, omnes et singuli beneficiati dictae ecclesiae cathedralis tenebuntur interesse gratuito.

[16] De anniversariis in specie et missis pro reverendissimo olim Stanislao¹⁰⁴ Kiszka episcopo celebrandis

Lex donatarium ad antidora¹⁰⁵ seu remunerationem statuit. Et quia reverendissimus olim Stanislaus Kiszka, episcopus Samogitiae, /141r/ bona sua haereditaria ad usum refectorium huius capituli pie inscripsit, ratio aequitatis exposcit, ut gratitudinis ergo pro anima eiusdem defuncti episcopi suffragia specialiter instituantur, proinde statuimus et ordinamus in perpetuum autoritate praesentis visitationis, ut¹⁰⁶ singulis feriis quartis infra quatuor tempora pro anima praefati episcopi missa decantetur ad maius altare, cui omnes praelati et canonici interesse teneantur, pridie vero vigiliae praemittantur. Qui vero huiusmodi vigiliis et missae absque legitima causa non interfuerit, distributionibus unius hebdomadae privetur, quae inter praesentes dividantur, sub paena arbitraria contra negligentem procuratorem in praemissis necessario extendenda. Praeterea monitum esse volumus praesenti decreto capitulum nostrum vene-

101 *ms* teneantur

102 *deberet esse* sit adstrictus

103 Cf. „Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420“, edd. Jan Fijałek, Adam Vetulani, Kraków 1915–1920–1951.

104 *S cor*

105 *ms* anthidora

106 *ms* et

rabile, quatenus missas pro defunctis, ad quarum celebrationem vigore foundationum receptorum tenetur, non intermittat, sub paenis supra specificatis.

[17] De archivo¹⁰⁷ ecclesiae cathedralis

Plurimas ecclesiarum diocesis [s] nostrae fundationes incuria¹⁰⁸ eorum, quorum custodiae commissae fuerunt, esse distractas comperimus. Eas vero, quae supersunt, cupientes integras in perpetuum conservare, de consilio totius venerabilis capituli nostri huiusmodi archivo privilegiorum unum ex canonicis praeficiendum esse duximus, qui eadem /141v/ privilegia, literas et fundationes capituli et ecclesiarum diocesis [s] nostrae fideliter conservet et sub diligenti custodia retineat in armario ad id specialiter comparato et in ecclesia cathedrali commode locato. Super quo officio fideliter administrando idem praefectus archivi teneatur praestare corporale in sancta Dei Evangelia iuramentum. Et incontinenti ad huiusmodi officium assumpsimus admodum reverendum dominum Christophorum Woytkiewicz, canonicum Samogitiae¹⁰⁹, praestito per eundem super praemissis iuramento. Praeterea multis et aequissimis rationibus inducti, inhaerendo quoque constitutioni provinciali Gembicianae¹¹⁰, decernimus, ut in eodem archivo insimul cum aliis privilegiis asserventur¹¹¹ inventaria super [?]¹¹² bonis mensae episcopalis confecta, tum etiam inventaria praebendarum canonicalium, quae nos quamprimum confici iussimus, ut in eodem archivo deponenda [ss].

[18] De thesauro ecclesiae cathedralis¹¹³

In praesenti visitatione sufficienter deductum est nonnullas res ecclesiae cathedrali applicatas ex indiligenti custodia esse alienatas et distractas. Propterea statuimus

107 *ms* De archidiacono; *subter cor al m*: NB De Archivio

108 *ms* in curia

109 *Christophorus Woytkiewicz, canonicus Samogitiae (1621–1650).*

110 Cf. *decretum „De bonis mensae episcopalis“ latum in synodo provinciali ab archiep. Gnesnensi Laurentio Gembicki a. 1621 celebrata. Acta synodi huius extant typis vulgata: „Synodus provincialis Gnesnensis provinciae sub... D. Laurentio Gembicki [...] archiepiscopo Gnesnensi [...] Petricoviae [...] celebrata“; Cracoviae, 1624; vide f. Er („Inventaria bonorum eiusmodi diligenter & fideliter conficiantur, & in Capitulis asserventur“).*

111 *ms* asservetur

112 *ms* sub

113 *mg diversis manibus adscr* NB et Procurator

huiusmodi periculis in futurum obviare cupientes, ut res nostrae ecclesiae cathedralis, uti calices, libri et alia supplex [s] ecclesiastica, quocunque nomine censeatur, tum etiam claves eiusdem thesauri amodo [??] per procuratores capituli pro tempore existentes diligenter conserventur. Etsi quae clenodia /142r/ vel alia quaecunque apparamenta aliquis ex praelatis et canonicis ad usum proprium de consilio et consensu totius capituli, exigente aliqua gravi necessitate, receperit, is literas recognitionis in thesauro relinquere et res acceptas ad requisitionem procuratoris vel etiam motu proprio integras quamprimum reddere teneatur¹¹⁴.

[19] De magistro ceremoniarum

Iuxta piam foundationem Kiszkanam quandoquidem magister ceremoniarum in ea ecclesia non tantum ceremoniis ecclesiasticis attendere, dum episcopi pontificaliter celebrant, tenetur, sed etiam invigilare, ut divina officia semper in dicta ecclesia ordinate peragantur, propterea hac perpetua ordinatione statuimus, ut praesens et in futurum existens ceremoniarum magister regimini vicariorum tam in choro, quam extra chorum serio attendat, curetque diligenter, ut divina officia in ea ecclesia tam per canonicos, quam per vicarios celebrari solita nullo modo intermittantur. Quas quidem obligationes quo commodius observent et exequantur, idem magister ceremoniarum tabellam in sacristia appendat, in qua ordinationem divinorum unius hebdomadae tam canonicorum, quam vicariorum connotet, et sic successive quavis hebdomada idem praestet. Officii quoque eiusdem magistri ceremoniarum erit negligentes vicarios /142v/ in persolvendis officiis suis punire et scandalosos transgressoresque constitutionum nostrarum in excessibus maioribus, si qui (quod absit) contigerit¹¹⁵, incontinenti ad officium nostrum deferre, ut postmodum officium nostrum contra huiusmodi delinquentes debitas iuris extendat paenas. In quo officio si magister ceremoniarum negligens fuerit et remissus, prima vice tertia parte solarii [s] vi foundationis Kiszkanae debiti carebit; et si iterum illius negligentia deducta fuerit, medietatem solarii [s] amittet; si vero tertio, integrum perdet solarium [s], et officio magistri ceremoniarum privabitur.

114 *ms* teneantur

115 *ms* (quod absit, contigerit)

[20] De candelis accensis per canonicos deferendis¹¹⁶ ad elevationem Sacrosanctae Eucharistiae

Sanctissimo Eucharistiae Sacramento illiusque praestantissimae dignitati summam pro viribus reverentiam exhiberi volen[tes], statuimus, ut diebus dominicis et festivis duo canonici accedant ad gradus altaris deferentes candelas accensas, dum canitur „Sanctus“, ibidemque maneat, genu flectentes, ad elevationem consecratae hostiae et calicis.

[21] De cruce argentea in processionibus deferenda

Cruc argentea ad usum processionum noviter comparata, statuimus, ut in omnibus processionibus ordinariis et extraordinariis immediate /143r/ ante canonicos deferatur¹¹⁷.

[22] De vicariis perpetuis

Pro debito officii nostri consulere volentes, ut in ecclesia nostra cathedrali divina officia accuratius et debito modo persolvantur, statuimus, ut quicumque ad vicariatum dictae ecclesiae cathedralis¹¹⁸ recipi voluerit, ante omnia praesentetur officio nostro, ibidemque praevio examine si habilis et idoneus ad huiusmodi officium fuerit repletus, ad eundem vicariatum teneatur canonicè institui et investiri, ita ut abhinc manuales vicarii nullo modo ad vicariatum recipiantur. Et quia iuxta decreta¹¹⁹ laudatissimae memoriae nostrorum antecessorum domini canonici tenentur vicarios procurare, nos, inhaeren[do] iisdem statutis, decernimus, quatenus quilibet ex canonicis vicarium proprium teneat¹²⁰, eidemque domicilium et ligna procurare sit adstrictus. Negligens autem vel contradicens praesentare vicarium careat distributionibus, arbitrio nostro et capituli nostri assigna[ndis?]. Eodem perpetuo sancimus edicto, ut nullus vicarius ecclesiae cathedralis per substitutum possit deservire, parochialem ecclesiam (excepto vicedecano a nobis quamprimum ordinando), tum etiam notariatum in officio nostro aut in capitulo cum vicariatu simul obtinere. Quodsi notarius capituli

116 *ms* defferendis

117 *ms* defferatur

118 *ms* cathedrali

119 Et quia iuxta decreta *subter linea ducta est*

120 proprium teneat *subter linea ducta est; mg duo signa, unum super alium, ad attrahendam attentionem servientia, apparent*

actuarius propter aliquam necessitatem suo [officio]¹²¹ /143v/ fungi non poterit, iuxta statutum antiquum capitulare¹²² de gremio ecclesiae substituendus erit, de nostro et capituli consensu, praestito per eundem iuramento. Si quis autem ausu temerario praesens nostrum statutum violare praesumpserit, et vicariatam habitum amittat, et inhabilis sit ad alium obtinendum.

[23] De decretis praesentibus actis capitularibus inserendis

Volumus, ut omnia et singula decreta in praesenti visitatione sancita procurator capituli curet ingrossari actis capitularibus, illaque omnes domini canonici diligenter legant et exequantur. Quae ut indubitam fidem habeant, eadem manu nostra subscripsimus, tum etiam subscriptione manus procuratoris capituli et sigillo nostro communiri iussimus.

Acta, lecta, publicata¹²³ die, mense, anno ut supra.

Georgius Tyszkiewicz,
episcopus Samogitiae

Sigillum
maius

Recepta et laudata.

Matheus [s] Babinowski,
canonicus Samogitiae et
venerabilis capituli procurator¹²⁴

/144r/ Ego, Ioannes Baniewicz, parochus Laucoviensis, notarius almi ac venerabilis capituli Samogitiae, ex decretis illustrissimi domini Georgii Tyszkiewicz, episcopi Samogitiae, reformationis circa visitationem ecclesiae cathedralis Samogitiae latis die ultima mensis iunii anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo septimo autentice [s] de verbo ad verbum fideliter manu propria descripsi et subscripsi in fidem, ut supra.

Ioannes Baniewicz, parochus Laucoviensis
ac notarius almi et venerabilis capituli Samogitiae¹²⁵

121 *ms verbum hoc deest, attamen videtur inserendum*

122 *Agitur de constitutione „De notario capituli“ (lib. II, cap. 3).*

123 *ms puplicata*

124 *Matthaeus Babinowski, canonicus Samogitiae (saltem ab anno 1619, usque ad mortem anno 1644).*

125 *Ioannes Baniewicz, notarius capituli Samogitiae et parochus Laukuvensis (1636–39), postea parochus Kvėdarnensis (1644), denique commendarius Papilensis ante mortem (anno 1661).*